

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EXCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:

Pe un an: cor. 10.

Pe 1/2 an: cor. 5.

În străin.: cor. 12.

Numărul 50 bani.

REDACȚIA:

Dr. Ioan Sămpăleanu, Ștefan

Roșianu, Dr. Alexandru Ni-

colescu, Dr. Alexandru Rusu și

Dr. Ioan Coltăr.

Redacția și Admi-
nistrația:

•Cultura Creștină.

Bălăzsfalva.

Noua acțiune de pace a papii.

În cursul celor trei ani de războiu încheiași s'au schimbat aproape toate valorile. În lumea materiei ca și în imperiul gândirii aproape totul a fost supus unei prefaceri adânci, cu totul năinchipuite înainte. Dar parecă nimic nu a trecut prin schimbare mai radicală ca tocmai valorile cuprinse în cuvintele: războiu și pace.

Acum trei ani, toată lumea era cuprinsă de fiorii războiului. Destăruirea nemai pomenită a energilor adunate în timpuri de pace agită spiritele omenești cu atâta putere, încât multă vreme parecă nime nu căută altceva, decât să-și adape sufletul la izvorul tot mai bogat al celor mai noi, senzații ce veneau de pe fronturi. Se părea că zeul războiului a reușit să prefacă lumea întreagă într'un uriaș vulcan, al cărui foc prindea cu încetul tot mai multă putere. În mintea și inima oamănilor, pe buze ca și în simțire, valoarea războiului „curățitor a toată nedreptatea dintre neamuri” luase proporții cu totul nebănuite. Pacea era exilată cu totul. Înfrățirea internațională clădită pe temelurile socialdemocrației moderne s'a desfiat cu prin farmec și grupările socialiste ale singuratitelor popoare beligerante se întrăceau între sine cum se coboară mai mult valoarea păcii, propovăduind cel mai crâncen războiu de exterminare. Chiar și în simțul bisericii lui Hristos s'au ivit destule cazuri durerose, în cari oameni cu înalte poziții, purtați de curenții la ordinea zilei, umblau parecă anume să stăruiească acțiunea înălțătoare a vicariului lui Hristos, care aproape singur

a știut să-și păstreze cumpătul în toată vremea, lucrând mereu pentru pace.

Astăzi, în al patrulea an de războiu, lucrurile s'au schimbat de-a binele. Focul războiului continuă încă, ce-i drept, căci prea s'a lășit decât să se poată stinge de astăzi pe mâne. Fronturile sunt tot încordate ca și mai înainte, dar înapoia lor războiul a pierdut nespus de mult din ceea ce a fost. Aici stăpânește deja cuvântul păcii. Interesul viu ce se purtă înainte pentru mersul războiului și pentru singuraticile bravuri de pe câmpurile de luptă, a început să scadă într'una, preocupându-se lumea tot mai mult de ideea mareașă a unei păci durabile și pentru toți cinstită. Luni dearândul, capitala Svediei neutrale, unde se planuie congresul de pace al socialismului internațional, a stat în centrul interesării lumii întregi, pentru ca astăzi, când mișcarea dela Stockholm pare a fi eșuat, atențiunea tuturor să se întoarcă spre noua acțiune de pace a aceluia, pentru care ideia păcii creștine un singur moment nu-și pierduse valoarea.

Noul apel al papii s'a făcut la începutul lui August, formând de atunci obiectul celor mai sincere aprecieri și mai minuțioase considerații a ambelor părți beligerante. Importanța deosebită ce el compoartă pe cum și respectul fiesc ce datorăm părintelui întregii creștinătăți, ne îndeamnă să-l dăm textual, în traducere românească.

Este următorul:

Cătră capii statelor beligerante.

Dela începutul pontificatului nostru, în mijlocul grozăviilor războiului cumplit ce s'a deslănțuit asupra Europei, ne-am propus înainte de toate trei lucruri: Să observăm față de toți beligeranții o imparțialitate desăvârșită, așa cum se cuvine aceluia care este părintele comun al tuturor și care iubește pe toți fiii săi cu aceeași gingășie; să ne nizuim nelnterupt a face tuturor binele posibil și asta fără deosebire de persoane, naționalitate ori religione, dupăcum ne-o impune aceasta nu numai porunca iubirii deaproapelui, ci și misiunea de pace ce ni-s'a încredințat din partea lui Hristos; în sfârșit, tot ca un postulat al misiunii noastre de pace, să nu întrelăsăm nimic ce este în puterea noastră și ce ar putea contribui la grăbirea sfârșitului acestei nefericiri, aducând popoarele și pe conducătorii lor la hotăriri mai moderate, pentru ca să între în pertractarea înălțătoare a unei păci drepte și durabile.

Oricine a observat opera noastră din cei trei ani dureroși cari au trecut, a putut ușor înțelege, că am rămas totdeauna credincioși propusului nostru de-a urmări o imparțialitate absolută și de-a fi făcător de bine. De altă parte, fără să fi dat publicității tot ce am făcut pentru acest scop nobil, am îndemnat mereu popoarele beligerante și guvernele, să devină iarăși frați. Cătră sfârșitul primului an de războiu am adresat cele mai stăruitoare îndemnuri cătră națiunile beligerante, indicând în aceeaș vreme și calea ce trebuie urmată pentru a ajunge la o pace durabilă și pentru toți cinstită. Din nefericire apelul nu a fost ascultat și războiul cu toate grozăviile lui s'a mai purtat cu îndărătnicie încă alți doi ani. El a devenit tot mai feros și s'a întins asupra pământului, a mării și chiar a văzduhului și am putut vedea cum groaza și moartea s'a lăsat asupra orașelor neapărate, a satelor liniștite și a locuitorilor nevinovați ai acestora. Și nime nu poate să-și dea astăzi seamă, cum se vor mai înmulți și cum vor crește suferințele tuturor, dacă la acest trieniu se vor mai adăuga încă alte luni ori, ce e și mai rău, chiar ani. Să nu mai fie lumea civilizată altceva, decât un câmp de morți? Merge Europa înfloritoare și atât de glorioasă, ca cuprinsă de o generală nebunie, spre prăpastie? Vrea să-și pună singură capătul, sfârșind cu sinucidere? Noi, cari nu aparținem nici unei direcții politice și cari nu ne lăsăm influențați de îndemnurile ori interesele uneia ori alteia dintre părțile beligerante, noi, cari ne plecăm singur în fața conștiinței mării noastre datorințe în calitate de cap al tuturor credincioșilor și în fața rugămintelor fiilor noștri cari ne cer amestecul și cuvântul aducător de pace pe calea umanității și a minții sănătoase, noi, în această situație atât de îngrozitoare și amenințătoare, emitem din nou un cuvânt de pace și renoim apelul stăruitor cătră toți aceia, în mâinile cărora e depusă soarta neamurilor.

Pentru a nu rămâne însă la termeni generali, cari în trecut ni-s'au părut potriviți, voim să trecem la propuneri practice mai concrete și să invităm guvernele națiunilor beligerante, să se unească asupra punctelor de mai la vale, cari par a fi temeiuri potrivite pentru o pace dreaptă și durabilă, lăsându-le lor grija de-a le formula mai precis și de-a le desăvârși.

Punctul fundamental fie înainte de toate acela, că puterea fizică a armelor să fie înlocuită cu puterea morală a

dreptului, pentru ca din aceasta să răsară o justă înțelegere a tuturor în ce privește desarmarea simultană și împrumutată, potrivit cu legile și garanțiile ce se vor aduce într-o măsură necesară și suficientă, pentru ca ordinea publică să fie susținută în fiecare stat. În locul armatelor să pășească apoi o instituție a arbitriului de pace, cu un înalt birou împăciuitoare, după normele și sancțiunile ce se vor crea ale căreia să se porceadă în comun contra aceluși stat, care ar refuză să supună chestiunile internaționale arbitriului de pace, respective să primească deciziunile acestuia. După ce supremația dreptului se va fi restituit astfel, să se înlătore toate piedecile din calea înțelegerii popoarelor, prin aceea că prin normative, ce asemenea se vor fixă, să se asigure adevărata libertate și comunitate a mărilor, prin ce se vor delătura deoparte multe cauze de ale conflictului, iar de altă parte se vor deschide noue izvoare de ale bunăstării și progresului.

Ce privește pagubele de reparat și cheltuielile de războiu, nu vedem altă cale pentru rezolvirea chestiunii, decât să stabilim ca principiu general renunțarea completă și împrumutată la acestea, justificată de altfel și prin imensele binefaceri ce ar rezulta dintr-o desarmare, cu atât mai vârtos, că o continuare a unui atare măcel nu s'ar mai putea pricepe din motive de ordin economic. Când însă în unele cazuri i-s'ar opune acestui principiu motive speciale, acele să fie apreciate la fel și cu dreptate.

Aceste învoielii pașnice împreună cu avantajele uriașe ce rezultă din ele sunt însă cu puțință numai prin restituirea împrumutată a teritoriilor ocupate în acest moment. Din partea Germaniei ar trebui prin urmare ca Belgia să fie complet evacuată, asigurându-i-se independența politică, militară și economică față de orice putere pe care o privește; tot așa ar trebui evacuat teritoriul francez. Din partea celorlalți beligeranți ar trebui să aibă loc o asemenea restituire a coloniilor germane.

Ce privește chestiunile teritoriale, ca de pildă acele care sunt între Italia și Austria ori între Germania și Franța, putem face loc nădejdi, că în vederea imenselor avantajii ale unei păci durabile cu desarmare, partidele beligerante le vor rezolvi cu intențiunile de împăciuire și în aceeași vreme într-o măsură cât se poate mai dreaptă față de aspirațiunile popoarelor. În acest punct interesele particulare vor trebui aduse în con-

sonanță cu binele comun al marelui societăți omenești. Același spirit de echitate și dreptate să fie hotărîtor și la judecarea celorlalte chestiuni politice și teritoriale, cu deosebire în ce privește Armenia, statele balcanice și teritoriile cari s'au ținut de regatul de păcând al Poloniei, ale cărei nobile tradiții istorice și suferințele ei îndurate mai cu seamă în acest războiu, vor trebui ca într'un chip cu totul deosebit să întrunească cele mai îndreptățite simpatii ale națiunilor.

Acestea sunt cele mai importante temeuri, pe cari, după credința noastră, va trebui să fie clădită reorganizarea viitoare a popoarelor; ele sunt în stare să facă imposibilă reivirea unor asemenea conflicte și să pregătească rezolvirea chestiunilor economice atât de importante pentru viitor și pentru binele material al tuturor statelor beligerante.

Când Vă prezintăm aceste propuneri Voastră, cari în această tragică oră îndrumați sortile națiunilor beligerante, ne mângăiam cu nădejdea frumoasă, să ajungem ca Voi să le primiți și ca astfel să aibă capăt războiul înfricoșat, care tot mai mult se dovedește a fi o vărsare de sânge zădarnică. Intreagă lumea recunoaște, că onoarea armelor este pe ambele părți nepătată. Ascultați deci rugăminta noastră! Primiți invitarea părintească, pe care V'o adresăm în numele dumnezeescului Mântuitor, a principelui păcii! Gândiți-Vă la răspunderea Voastră foarte grea în fața lui Dumnezeu și a oamenilor! Dela hotărîrile Voastre atârănă pacea și bucuria nenumăratelor familii, viața miilor de oameni tineri, și cu un cuvânt, fericirea popoarelor, cărora Voi, amăsurat datorinței nediscutabile ce aveți, trebuie să le câștigați binefacerile păcii.

Domnul să influențeze hotărîrile Voastre potrivit cu voința sa preasfântă. Dea ceriul, ca atunci când câștigați aplausele contemporanilor Voștri, să Vă asigurați și la generațiile viitoare frumosul nume de făcători de pace! Suntem uniți în rugăciune și abnegare cu sufletele tuturor credincioșilor cari imploară pacea, și cerem pentru Voi sfat și lumină dumnezească,

Vatican, la 1 August 1917.

Principiile mărețe ale legii noastre creștine, cari se desprind din fiecare șir al acestui apel, nu se poate să nu fie primite de toți ca un temei solid al pertractărilor și discuțiilor menite să provoace pacea dorită. Autoritatea mare a Sfântului Scaun apostolic, care demult nu s'a impus în proporțiile de astăzi, simțul

fin diplomatic al actualului potifice, care de sigur a știut alege bine momentul pentru pornirea acțiunii sale și în urmă convingerea tot mai generală, că puterea armelor nu e în stare să decidă sorții războiului, ori chiar să o poată aceasta, nu poate aduce o pace durabilă, — sunt tot atâtea momente, cari ne întăresc în credința, că noul cuvânt al papii de astădată nu va fi cuvântul celui ce strigă în pustie. Asta nu înseamnă, că războiul se va termina în câteva săptămâni, ori chiar luni, ci vrea să zică numai atât, că temeiurile fixate de papa se vor găsi la timpul său potrivite pentru începerea pertractărilor, cari începute odată numai cu rezultat bun pot să se gate.

Primele răspunsuri ce s'au dat din partea puterilor beligerante la apelul papii sunt, din firea lucrului, destul de rezervate, dar și din acele cari mai puțin par a se încălzi de noua mișcare de pace, încă se resimte deabinele dorința, ca pacea totuș să vină.

Și ea va veni, căci trebuie să vină! Iar pe urmele ei, strălucirea tronului papal, care a mijlocit-o, va fi mai curată ca oricând înainte.

Dr. ALEXANDRU RUSU.

La problemele bisericii române unite.

(I.)

Nouă, căroră afară în viața pastorală ni-s'a dat să schimbăm în bani mărunți hârtiile mari și cu grămada, în cari se cuprind ideile, teoria; cari avem norocul, ca nu numai valoarea principiilor să o cunoaștem, dar și executarea lor practică: nouă ne cade foarte bine; când vedem, că revista noastră bisericească din Blaj, în aceste vremuri de prefacere istorică, pune chestia problemelor de viață ale bisericii noastre române unite și cere cuvântul tuturor, cari simțesc pentru această biserică, își bat capul cu viitorul ei, din toată inima și din tot sufletul lor o servesc pe ea. Salut și din parte-mi această idee și pe lângă că incomodezi pe stimații cetitori cu unele lucruri, ce aflu de bine a-le spune, rog continuarea din partea altora, ca să fie un fel de anchetă, cum se poate acum, „ecclesiae dispersae“, ca să nu rămână nimic ce ar trebui spus și din cele spuse să culegem apoi cele ce sunt de făcut și de îndreptat. Să spunem tot, fără încunjur, fără considerare la aceea,

că poate ici-colo atingem neplăcut; vorbim între noi, conferim cu gândul serios de a folosi prin aceasta, măcar să doară și să usture: fără aceasta nu este operație. Salus rei publicae suprema lex esto!

În cele următoare vom încerca să facem o privire asupra stărilor noastre de azi și asupra problemelor viitorului, mănecând dela cea mai importantă problemă, aceea a *persoanelor*, apoi trecând în revistă celelalte probleme reale.

I. De persoane.

Când e vorba de persoanele bisericii noastre, înțelegem nu numai pe slujbașii ei sau ecclesia docens, ci și pe cei păstoriți, poporul, ecclesia discens. Și dacă e vorba, ca de jos să începem, cu elementul *mirean* al bisericii noastre avem să isprăvim mai întâiu.

1 Mirenii noștri.

Că mirenii noștrii intrucât contribuie la înălțarea bisericii noastre, intrucât sunt conștii de calitatea lor de uniți și intrucât răspund acestei conștiințe, e deplin cunoscut. Poporul în foarte multe locuri încă nu știe, ce e? nu știe deosebirea între unit și neunit; inteligența apoi e indiferentă față de orice religie, biserica pentru ea e „afacerea popilor“. Această lipsă de conștiință se atribuie deoparte lipsei de creștere (la popor, care n'a umblat la școală, sau a umblat, dar ca și inteligența în școlile secundare, n'a avut parte de instrucție religioasă cum se cade), parte lipsei de atențiune din partea noastră. Afară de scaunele școlare, resp. comiteturile bisericesti, avem noi ceva formă de a iniția mirenii noștri în afacerile bisericii? de a-i face să se intereseze, să se însufletească pentru cauzele generale ale bisericii?! Nimic. Ne vine a crede, că nu vredniciei clerului, prin care ar fi fost neepuizat întru a îndulci pe mirenii și a-i ține strinși de biserică, este a se atribui, că peste tot mai avem azi credincioși, ci prevedinței divine, care a instituit biserica indefectibilă, și care a rânduit, că grația să suplinească natura.

Ce e de făcut?

Să se crească o generație conștie de aceea, ce înseamnă a fi român unit! Asta e datorința catehizării, care, har Domnului, începe a lua anumit avânt, deși în mare parte, totul se reduce la inițiativă privată. Despre aceasta mai pe larg la rândul său.

Instituțiile scaunelor școlare, a comitetelor bisericești, a reuniunilor parohiale, pe lângă scopul propriu ce-l au, să servească mijlocit și acestei deșteptări de conștiință și solidaritate generală. Pe lângă aceea apoi să se țină atari conferințe mixte, cum sunt la apuseni congresele catolice, la cari anual să se discute chestiile vitale ale bisericii. Nu mai discutăm, că avem drept la sinoade din vechime, ori nu, că proprie care e forma canonică, care nu? Convină liber, ceice se interesează de biserică, sfătuiască-se, aducă hotărâri, acelea vor merge înainte, și fără obligativitatea canoanelor. Despre asta s'a scris de 25 de ani încoace, foarte mult, în foile noastre „Unirea“, „Răvașul“, nu e de lipșă, să invocăm mai pe larg motivele. Să se facă apoi, în cadrele unor senate școlare protopopești, adunări districtuale amestecate, în cari să se sfătuiască credincioșii din un teritor mai restrins și să-și pertracteze chestiile, cum sunt: edificări, alcoolism, concubinate, frecventarea școlilor. Să se cunoască reciproc parohiile noastre, să se iubească, sprijinească. Asta ar fi de dorit cu deosebire unde avem parohii mai slabe, teritorii de misiuni!

Dacă așa se va purcede, atunci vom avea un element mirean, care să se intereseze de afacerile bisericii, să-i sprijinească instituțiile, să ajute la crearea unor așezăminte noi; la din contră însă, dacă vom continua cu neglijința, cu șovinismul clerical, cu scurtîimea de vederi, atunci după rășboiu, când și cel din urmă credincios va avea alte idei despre democrație, despre valoarea „contribuabilității“, nu știu, cum o vom duce-o în viitor.

2. Clerul.

Deși biserica nu e op al înțelepciunii ori istețimii omeștești, în particular condițiile, în cari se află, mult atărnă dela aceea, cari stau în serviciul ei. Instituțiile și toate cauzele din lumea aceasta cearcă să-și câștige oameni cât mai destoinici în serviciul lor. Valoarea personalului suplinește multe alte lipse; invers lipsa acesteia greu se suplinește. Istoria ne arată epoce, în cari oameni mari au făcut biserica mare, strălucită, și epoce, în cari oameni slabi au readus biserica la condiții foarte umilite.

La chestia clerului nostru trebuie să facem 3 subîmpărțiri: clerul tinăr, clerul de rînd, clerul de sus.

a) *Clerul tîndr.* Cum se recrutează acesta? În genere n'am avea nimic de zis împotriva felului, cum se face aceasta la noi, în forma obișnuită a concursului; dar au fost multe cazuri, când nu s'au ales dintre concurenți cei mai capacitați, cei mai evlavioși, cei cari aveau semnele mai multei vocațiuni, ci s'a făcut protecție. E apoi hotărît neapt pentru statul clerical acela ce nu are voce.¹⁾ Atare preot în cura animarum rar e binevăzut. Un preot, care nu are voce potrivită, nu știe servi frumos, nu-i înțeleg predica, comunicările, ce le face în biserică. Sunt locuri, unde hotărît se poartă, ca preotul să cânte și dacă la morți, feștăanii, nu cântă, n'are nici un preț înaintea poporului, fie măcar cu 3 stele în frunte. Cum va învăța a cânta un preot care n'are voce? Din această cauză nici el nu poate avea mîngăierea, că îndestulește pe deplin, nici biserica nu și-a ajuns scopul.

Cu privire la creșterea clerului nostru observăm, că aceea sau e abundantă, sau defectuoasă. E *abundantă*, când crești la facultate teologică universitară, un cleric, care se va face apoi profesor de botanică, matematică ori chiar filologie clasică! Chiar și pentru oficiali de exactorat ori cancelarie diecezană e mai puțin de lipsă, decât celui din urmă popă de sate, creșterea universitară. Ci bursele, ce biserica noastră le are la universități din Apus, unde tinerii au prilej să vadă, ce se face acolo din partea clerului catolic pentru binele și înaintarea popoarelor, să le folosească tineri, cărora să li-se asigure apoi locurile cuvenite în practica pastorală, unde să și facă câte ceva din cele ce au văzut. *De 200 ani avem preoți crescuți în străinătate și cu cât a făcut biserica noastră lucruri mai mari, ca bunăoară cea neunită, care nu se poate mândri cu un atare cler. Pentruce? Pentrucă oamnenii noștri după școală au ajuns în alte cereuri de activitate și și-au câștigat alte preocupări de viitor.*

E defectuoasă creșterea tuturor clericilor, cari n'au avut parte barem de vre-un profesor, care însuș a fost în viața pastorală și-i poate lămuri asupra tuturor împrejurărilor aceleia. În acest respect ar fi natural, ca în semimarele noastre să fie un atare profesor însurat ori văduv, căci împrejurările vieții casnice numai un preot, care a avut parte de viața căsătorită,

¹⁾ Oricât de mult am aprecia motivele invocate de autor în cele următoare, credem că lucrul nu este de a se lua prea de tot tragic. N. R.

le poate spune. În acest respect iar nu înțelegem acel șovinism, care mai nou s'a încuibat în biserica noastră, că mai bine se aplică profesori nehirotoniți, fără cvalificația prescrisă, Imprumutați din alte dieceze, numai însurați odată cu capul nu. Măcar că, așa credem, tot acel contingent din clerul tinăr s'ar destina pentru viața celibatară, care acum, și dacă ar fi la seminar profesori căsătoriți. Defectuoasă e apoi creșterea tinerilor, cari din seminar ieșind deloc se așează în parohii, fără să se mai inițieze în ale administrației bisericești, în cancelaria diecezană ori lângă vr'un vrednic paroh, protopop. E defectuoasă creșterea clericilor cari cresc la străini și nici acolo, nici după aceea nu se introduc în ale ritului, disciplinei, administrației și vieții noastre.

Acestea toate reclamă sanare și revenire la normele sănătoase, prin cari să se asigure bisericii noastre un cler perfect crescut și dispus pentru serviciul, ce-l așteaptă!

b) *Preoțimea de rând.* Deși putem spune cu mândrie, că preoțimea unită totdeauna a fost considerată de superioară preoțimii neunite din țară, totuș în genere vorbind, întrucât am reușit să ne ridicăm pe un nivel moral deosebit de înalt? întrucât am realizat aceea, ce zice Mântuitorul: de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult ca a vameșilor și fariseilor...? întrucât arătăm în activitatea noastră rezultate proporționate ființei noastre? Aproape întru nimic! Cauza?

„Preoții noștri *au beneficii slabe*, îi copleșesc grijile traiului, n'ai ce aștepta dela ei“, zic unii. E drept, că suntem săraci, nu suntem retribuiți după vrednicie; ne place a ne asemăna cu cantonierii (boacterii) dela C. F., sau cu sergenții de jandarmi, cari n'au beneficii mai slabe. Bine, bine, dar să ne uităm și la aceea, că pe lângă salariul slab avem și destul timp liber și nu spre trândăvie ne-a chemat pe noi Domnul, ci spre muncă; n'avem să lamentăm cu mâinile în sin, așteptând porumbi fripți, ci să lucrăm. Cari preoți astfel și-au priceput chiemarea, s'au făcut oameni vrednici din ei, s'a adevărit zisa unui Arhieru: parohia e așa, cum ți-o faci!

»Nu se plătește să faci ceva la noi. Și așa nu te ieau în samă, ba încă îți faci năcaz, eu cei invidioși răutăcioși“. Durere, așa ceva poate să apară motivat. Avem cunoștință de greutățile, cu cari se întâlnește preotul zelos nu numai din partea colegilor, dar și din partea celor de sus. Asta din urmă mai ales, n'ar fi iertat să se întâmple; despre asta vom vorbi mai

la vale. Iar lipsa de pricepere din partea colegilor tocmai așa nu-i iertat să disguste pe cineva ca și nepriceperea poporului.

„Nu poți face nimic cu poporul nostru”, e o scuză obișnuită. Cereat-ai?...

Ar trebui să se dea informații și să se țină în evidență nu numai ce au făcut preoții, dar și ce au cercat și eventual nu le-a reușit. Dar se ține ceva în evidență? *Condica* aceea, despre activitatea preoților, nu e numai o chestie personală, ci foarte reală. Numai cu ajutorul ei s'ar putea conduce activitatea extraoficioasă a preoțimii noastre, în mod real și sistematic! Dacă cu plan și cu socoată s'ar începe ceva, cu atenție cuvenită și cu sprijin de sus și din laturi se susține câțva timp și dacă nici după delăturarea tuturor piedecilor nu reușește: atunci se poate face concluzia: aici n'ai ce face cu poporul nostru. Fără acestea nu!

Atâta despre activitatea publică a preoțimii, la acest loc. Încă ceva despre viața ei. Fiind preoțimea noastră căsătorită foarte mult atârnă viața preotului dela aceea, cum s'a *căsătorit*. Aici nu putem lăsa fără amintire peripețiile, prin care trec mulți clerici, înainte de căsătorie. Lăsați în grija soției, fără îndrumare serioasă din partea cuiva, ani de-arândul dau în dreapta și în stânga, până sau cad în mâinile vre-unei mătușe, „Heiratsstifterin”, ori se decid sub impresia unor momente scurte, fără să-și dea sama bine de toate.

Înainte de toate viitoarea preoteasă are să fie un caracter creștin foarte pronunțat, așa cum se descrie în pastorală din anul trecut a Preasfințitului dela Lugoj, către preotese. Acest caracter trebuie să i-l asigure originea și creșterea. Creșterea trebuie să-i asigure și cultura necesară, care însă să fie temeinică, serioasă, nu spoială și afectare „modernă”. Pe lângă condiția sărăcăcioasă a preoților noștri să nu se îngreuneze și prin o căsătorie legată cu mult idealism, ce-i drept, dar în conta mulțămirii cu soartea, în viitor. E foarte disgustător a vedea clerici, cari ani dealungul vagabundează și nu se pot căsători din cauza că nu află fete bogate; dar e de compătimit și acela, care se căsătorește așa, că și ce trebuie în casă trebuie să plătească din puținul venit, ce-l are ca preot începător. Un astfel de preot va fi pururea nemulțămît și prin închirierea unei asigurări pe viață — cu considerare la orfanii ce pot rămâne în urma lui — se îngreunează și mai tare. Deci un realizm sacru la căsătoria preoților!

Afacerea la tot cazul trebuie regulată astfel, ca clericii să nu fie lipsiți de orice îndrumare părintească, să nu ajungă în situații nepotrivite statului lor, iar părinții cu fete, cari pot conta înainte de toate la atențiunea clericilor, să nu fie încunjurați sistematic. Din casele noastre preoțești, învățătorești, au ieșit și vor ieși totdeauna cele mai bune preotese!

c) *Preoțimea de sus.* Aici să vorbim despre episcopii și ajutorii lor: capitularii, vicarii și protopopii. Așa pusă chestia, totul se reduce la episcopul, care stă în mijlocul și în fruntea întregii vieți bisericești.

Episcopii noștri, nădejdea și întărirea bisericii, care cu ei stă sau cade! Har Domnului, la noi nu ne putem plânge, că s'ar fi întâmplat să ajungă de episcopi oameni, cari n'au fost pentru slujba aceea, de a căror nume se leagă un trecut pătat ori puțin apreciat. Cu toate acestea nici la noi nu merg denumirile în modul cel mai ideal, ba se întâmplă, că auzim lucruri tare nedemne de biserica lui Hristos!

Cât ce rămâne în vacanță un scaun episcopesc, se încep combinațiile. Negreșit acela, al cărui nume între cei dintâi vine pe buzele tuturor, pe care mai mulți îl susțin dintre aceia, cari n'au nici o putere să-l facă, acela ar fi mai vrednic. Întrebare e însă, dacă are pe cineva, care să-l și susțină? Căci totul e chestie de înterveniri, de protecție, de diplomație secretă (...); se încep mișcările, tergiverzările, târguielile; se pune în mișcare un șir nesfârșit de mijlocitori, cari toți se pricep la afacerile bisericii noastre, toți vorbesc în interesul ei: câte sudori, câte capacitări, în cari dacă este și ceva bine, e că autocandidații unul pe altul se reduc la nul și se fac a fi abandonăți. Năcazul e, că prin aceasta adescori se discută și valorile adevărate.

Ar trebui, ca episcopii până sunt în viață, să se cam îngrijească de anumit contingent, din cari să poată ușor alege cei competenți surescența. Anumiți tineri, cu pregătiri și rutină și inimă, să fie anume făcuți episcopabili prin aceea, că Arhiereul pe unul ca acela îl mai poartă cu sine, îi dă roluri, îl ferește de rolul, cari li pot strică, și astfel nu numai lumea îl va cunonște, dar ce-i mai important: el singur va avea prilej, să arete, dacă e născut pentru mai mari, ori ba?! Acestea toate laolaltă nu s'au făcut la noi încă cu nime!

Ca activitatea unui episcop să fie într'adevăr binecuvântată, aceea sigur nu numai dela calitățile lui etărnă, ci foarte

mult dela aceea, ce oameni sunt *in jurul lui!* Poate să țină vre-un episcop, că e atât de tare, încât nu are lipsă nici de sfatul, nici de brațul altora!? Un atare episcop va putea munci până se ruinează, va putea să facă tot felul de experiență, dar sigur nu-și folosește nici lui, nici bisericii! Iar dacă oamenii, ce și-i alege, nu sunt aleși după vrednicie, ci după alte considerații (fie chiar și dictate de împrejurări), nu numai clerul se simte umilit și se indispune, dar lucrurile din centru merg rău, și din experiență putem spune, că — pe lângă paguba în sine, pe care trebuie să o sufere cei interesați — pentru orice lucru, ce nu vine în regulă din centru, *e învinuit totdeauna episcopul* (mai ales de laici, cari nu cunosc administrația bisericească).

Nu e adevărat, că organizația noastră îngreunează prea mult episcopii cu administrația propriu zisă și le lasă prea puțin timp pentru providerea necesităților spirituale ale turmei. Nici la noi nu e silit episcopul să facă el prezentarea actelor să scrie concepte, să rezolve el toate; poate avea vicar, secretar, notar consistorial, diferiți referenți. Poate și la noi episcopul să satisfacă datorinței de-a cerceta dieceza conform prescrișelor, de-a liturghiși, de a-se arăta în popor, a predică, a administra sacramente! Și la noi ar fi destul, dacă episcopul ar fi îndrumător, omul concepțiilor mari, susținătorul cauzelor, cari au lipsă de întrepunerea lui!

Morb, bătrânețe, pierderea vocațiunii (în teorie vorbind), pot fi cauzele, cari pe arhieru îl avoacă dela adevăratele lui agende, dar în acest caz ar trebui să se îngrijească cineva și de biserica noastră prin aceea, că pune lângă episcop om potrivit, care să-l suplinească întru toate și să nu *sufere biserica!* — Nu înțelegem pentru ce nu s'ar introduce și la noi instituția *episcopilor auxiliari!* N'ar trebui alta, decât ca unul dintre canonici, care s'ar afla potrivit, să fie hirotonit întru episcop. Câte rele nu s'ar fi încunjurat până acum prin aceasta, s. p. sub unul dintre foștii noștri episcopi, sub care o dieceză mare 30 ani nu a văzut episcop în mijlocul poporului! Ori, de ce nu s'ar primă resignarea unui arhieru, care el recunoaște, că nu mai poate corăspunde greutăților, ce-i apasă umărul și mai bucuros se retrage. La universități, unde nu trebuie alta, decât să ții niște prelegeri, este silă, că la etatea de 70 ani profesorul să se penzioneze: arhierii, cari trebuie să fie tuturor toate, cari poartă o sarcină, sub care și la vrâstă

de 40 ani de mulțori s'au plecat, să fie siliți până la adânc bătrânețe să stea în serviciu! La alții vedem și soluții ca cea de sus, de ce ar fi eschise la noi?

Capitularii, canonicii, officianții din centru sunt de regulă preoți aleși de episcopul. Ei trebuie să fie crema celorlalți preoți, o corporațiune la care cu deosebit respect să se privească. Trebuie să fie aleși dintre cei mai buni preoți, fără orice altă considerație. Și dacă neindestulirea cu alecătirea de azi a adus cu sine ideea unei reforme bizare și dacă s'a născut vorba cu „coetus hominum semetipsos odientium, Deum pro pecunia praecautium, sine consolatione morientium...“, asta arată numai cât de departe stăm și în aceasta privință de starea ideală în biserică.

Vicarii foranei, protopopii, ca ambasadorii vlădicului, vor fi așa, dupăcum li alege acela, pe care-l reprezintă! De mulțori s'a auzit: de protopopi buni avem mai mare lipsă! Aieva, ei au un rol, o influință, o răspundere foarte mare în mersul lucrurilor din parohii. De aceea numai oameni aleși după toate recerințele canoanelor, să se pună în atari slujbe. Dupăcum controlează ei, așa se poartă preoții și învățătorii: dupăcum sunt pretutindenea de față, cum îndeamnă ei, muștră eu și fără prilej, cum dau sfaturi, directive; cum cearcă să se intereseze de parohii, făcând cunoștință cu credincioșii de rând. având concursul și bunăvoința respectuoasă a forurilor administrative civile; dupăcum știu să introducă un spirit de perfectă colegialitate între preoți, alimentându-l prin convenirile oficioase și sociale: așa va fi acel district bine condus, înfloritor, în ordine având lucrurile sale, mândria bisericii, bucuria episcopului! Iar unde protopopul nu e, decât organ mehanic, care mijlocește, „excurge“ la examen ori alte dați, pentru a subscrie protocoalele, încassează diurne și, după prânzul gustos, face eventual obișnuita parte de „ferbli“, acolo n'ai ce aștepta înflorirea vieții bisericesti. Cași lipsa exemplelor bune din centru, așa și lipsa unui protopop exemplar e numai spre sminteala și căderea multora. Pe lângă rolul ce-l au distincțiile în sine: de a retribui meritul și aptitudinile — acestea sunt considerațiile, cari trebuie să conducă la denumirea capitularilor și protopopilor! Și măcar la aceștia din urmă să nu se uite, că orice slujbă pe cum s'a dat, așa se poate și lua; ceea ce cu atât mai vârtos ar trebui să se facă în anumite cazuri, că, pe cum

am spus mai la deal, orice lucru rău, ce vine dela încredințatul episcopului, revarsă odium asupra însuș aceluia, care l-a trimis.

Dr. NICOLAE BRÎNZEU.

Consistoarele noastre în lumina istoriei.

Deși cea mai veche urmă despre o episcopie românească ardeleană o avem dela mijlocul veacului al XV-lea și deși dela sfârșitul veacului al XVI-lea înainte istoria bisericii române din Ardeal se poate urmări destul de bine, un adânc întunecac acopere totuș „curtea” vlădicilor români. Nu cunoaștem felul lor de păstorire, nu știm din cine se compunea *sfatul* vlădicesc, cine formă *consistoriul* lor, sau cu alte cuvinte, cine era ajutorul lor imediat în conducerea vastei eparhii, care în unele restimpuri se extindea din Carpați până la Tisa.

Organizația vlădiciei românești era, până târziu, foarte primitivă și am comite o mare greșală, dacă mănecând din alcătuirea modernă a „*oficiilor*” noastre diecezane și arhidiecezane, am crede că și vlădicii vechi ardeleni își aveau biroul lor cu indispensabilul director și secretar și cu tot atât de indispensabilele protocoale voluminoase și „*index*”-uri și arhive. Vieața vechilor arhieriei și bisericii române nu era o vieață de rezidență, ci un continuu peregrinagiu dintr'un district în altul, o vieață petrecută mai mult pe drumuri decât acasă. Actele de denumire vlădicească descriu drepturile și datorințele vlădicilor în fraza lapidară: „*verbum Dei praedicare et ecclesias visitare*”. Nobilimea ardeleană s'a plâns odată dietei, că fiind vlădicii români fără rezidență (*residentiatlan*) nu știu unde să-i pârască. Aceasta nu însemnează, că în general, nu aveau rezidență stabilă deoarece știm, că chiar pe timpul acesta ierarhia noastră era deja organizată, ci însemnează, că petreceau cea mai mare parte a anului departe de ea, ocupați cu călătoriile oficioase.

Vizitațiile acestea canonice asemenea se deosebiau mult de cele obișnuite în zilele noastre. Vizitațiile vechi erau o muncă grea, pentru că vlădicii rezolviau cu prilejul acela și diferitele chestiuni, cari priviau vieața internă a satelor. Atunci se judecau diferitele procese de natură religioasă dintre credincioși și preoți (processe criminale, matrimoniale ș. a.). E mai pe sus de orice îndoială, că vlădica nu rezolvia singur che-

stiunile acestea, ci era totdeauna însoțit de câțiva preoți mai distinși, cari formau sfatul arhieresc — un fel de consistor ambulant. Numărul preoților, cari îl însoțiau pe vlădica cu prilejul vizitațiilor trebuia să fi fost relativ mare și astfel descălecarea lor într'un sat sau altul făcea locuitorilor, cari erau datori a-i providea cu cele necesare pentru traiu, cheltuieli considerabile. De aceea vedem că în 18 Februarie 1593 principele Sigismund Báthori poruncește, ca vlădicii să nu viziteze în persoană și însoțiți de prea mulți preoți satele, ci pentru rezolvirea diferitelor afaceri bisericești să trimită unul sau doi delegați destoinici, ca astfel să cruce satele de cheltuieli prea mari.¹⁾

Felul acesta de administrare a dreptății îl întâlnim și în veacul XVII, când vlădicilor li-s'a impus din partea principilor, ca cu prilejul vizitațiilor canonice să rezolvească chestiile bisericești și să țină judecată nu singuri ci împreună cu protopopii, cari li însoțiau.²⁾ Numărul acestor protopopi, cari ar corespunde asesorilor consistoriali de azi, nu-l cunoaștem, asemenea nu știm că oare erau aleși de cler sau denumiți de vlădica. Mai târziu însă după ce ierarhia bisericii române a devenit mai consolidată și mai organizată și arhieriei mai legăți de rezidență, consistoriul se compunea din câțiva asesori aleși de soborul mare al clerului. Asesorii aceștia se numiau *jurați*. Aceștia erau sfetnicii vlădicului în afacerile mai mici ale eparhiei. Chestiunile mai importante se rezolviau în soborul mare, la care participau toți protopopii împreună cu câte doi preoți din fiecare protopopiat și care se ținea în fiecare an.

Instituțiunea aceasta a juraților s'a păstrat și după unirea bisericii române cu Roma. Consistoriul lui Patachi se compunea din „câțiva cinstiți frați *protopopi jurați* împreună și cu alți preoți înțelepți“, pe cari li convocă de câteori cerea lipsa.³⁾ La soborul mare ținut în toamna anului 1728 sub presiunea rectorului iezuiților din Cluj-Mănăstur au luat parte și 12 asesori, cari nu sunt altceva decât cei 12 jurați aleși de cler, cari formau sfatul vlădicesc.⁴⁾ Asesori se numesc și în

¹⁾ Hurmuzachi, Documente XV, 1, 716—7 nr. 1316.

²⁾ Diploma din 10 Octomvrie 1643 a principelui Gh. Rákoczy I punct 13, la Cipariu, Arhiv p. filologie și istorie p. 631.

³⁾ I. M. Moldovanu, Acte sinodali, II. p. 108.

⁴⁾ Ibidem, p. 101.

actele soborului din 1739, când asemenea erau 12.¹⁾ Fiindcă erau aleș de cler se numiau și *assessores cleri*.

Soborul mare ținut la 1732 cu prilegiul instalării lui Inocențiu Micu Clăin a stabilit mai precis rolul acestor asesori și anume luând în considerare greutatea împreună cu convocarea soborului de câteori se ivia vre-o cauză mai gravă și de interes general, pe care vlădica nu o putea rezolvi fără sfatul clerului, a zis că pe viitor, conform datinei observate până aci, se aleg 12 protopopi mai distinși, cari, ca reprezentanți ai soborului, formează consistoriul vlădicesc. Astfel vlădica nu era silit să convoace totdeauna când se ivia vre-o cauză gravă soborul mare, ci convocă pe cei 12 protopopi, cari având mandat dela întreg clerul eparhiei, puteau vorbi și decide în numele lui. Soborul mare se convocă numai odată în an.

După întemeierea mănăstirii blăjene, vlădiciei și-au ales unii asesori dintre membrii ordului bazilitan, rămânând instituția veche a „juraților scaunului vlădicesc” neatinsă. Influența lor însă asupra conducerii afacerilor eparhiei pe cum și influința clerului întreg manifestată prin soborul mare a început a scădea în mod considerabil, devenind pe vremea lui Ioan Babb nulă. Atanasie Rednic n'a convocat într'un an sobor din cauza ciumei, nu l-a convocat apoi nici în anul următor, iar Gregorie Maior, succesorul său, fiind mereu în vizitații canonice asemenea nu l-a putut convoca. Ioan Babb a convocat un sobor la anul 1792 pentru a depune jurământul de fidelitate împăratului Francisc (1792—1835). Clerul s'a folosit de prilejul acesta pentru a stăruii pe lângă arhiepiscopul, cu aptitudini cam despotice să observe vechiul obicei al bisericii române și să convoace în fiecare an sobor mare, în cari să se rezolvească cu concursul clerului întreg chestiunile de interes mai mare. Babb s'a dovedit refractar față de postulatul acesta tradițional al clerului român. Soborul a ales apoi pe cei 12 asesori (jurați), cari, ca reprezentanți ai lui, trebuiau să stea totdeauna cu sfatul la dispoziția vlădicului. Babb a aprobat alegerea lor după ce aceștia s'au obligat, că cu prilejul petrecerii în Blaj vor trăi din traistă, adică nu vor pretinde să fie adăpostiți și provăzuți cu mâncare din partea vlădicu-

¹⁾ Ibidem, p. 81.

lui 1). Cei 12 jurați au acceptat propunerea lui Babb, dar cu toate acestea nu au fost convocați niciodată la ședința consistorială și vlădica în tot decursul lungii sale păstoriri a crezut de prisos a cere sfatul reprezentanților clerului său, deși s'a obligat la aceasta 2).

Desvoltarea ulterioară a consistorului eparhiei de Blaj 3) o cunoaștem. La 1807 Babb întemeiază la insistința secretarului guvernial Orosz, capitulul numit bobian compus din 7 preoți celibi. Așezția împreună cu cei trei canonici de fundație regească de mai târziu sunt *assesores nati*, ca să-i numim așa, ai consistorului nostru. Arhiereul însă are oricând dreptul de a-și alege asesori și din ceilalți membrii ai clerului.

Consistorul vlădicilor noștri eră deci format în timpurile vechi de reprezentanții sau mai bine zis din delegații soborului mare. Azi însă consistorul — ale cărui agende și a cărui importanță pentru soarta bisericii este cu mult mai mare decât a vechiului consistor, — se compune din membrii la a căror alegere clerul de-afară nu are nici o influință. Dar nu numai atât, ci prin felul cum sunt alcătuite literele fundamentale ale capitulului bobian, ai cărui membri pot fi numai preoți celibi, preoțimea de-afară, majoritatea covârșitoare deci a clerului, este de drept exclusă de-a putea face parte din această corporațiune, care, prin faptul că numărul celorlalți asesori nu este stabilit, ci atârnă dela voința arhiereului, are rolul cel mai important în conducerea destinelor eparhiei.

Chestiunea, care ne preocupă este următoarea: E consistorul nostru în alcătuirea sa actuală potrivit pentru a asigura desvoltarea, pe care o dorim noi, a bisericii românești? Și mai ales este el în stare a susține și întări încrederea necondiționată a clerului de-afară și alipirea lui față de scaunele arhieresti, care e o condiție sine qua non a desvoltării nor-

1) O dispoziție foarte caracteristică pentru cel mai bogat din arhierii Blajului!

2) P. Maior, Protopopadichia p. 231—32 (manuscript în biblioteca centrală arhidiecezană din Blaj).

3) Desvoltarea consistoarelor celorlalțe eparhii ale provinciei noastre mitropolitane este aproape identică cu aceea a consistorului arhidiecezan. Singura deosebire stă în aceea, că aici de jure la toate stalurile canonicești ar putea ajunge și preoți însurați ori văduvi, nu numai celibi.

male și sănătoase a bisericii noastre? Răspunsul ni-l dau încercările repetite ale clerului de a-și putea câștiga o anumită influință asupra conducerii afacerilor bisericești, încercări și tendințe cari nu au fost totdeauna în cea mai fericită armonie cu constituția bisericii. Este adevărat, că și clerul de afară poate influența dezvoltarea bisericii prin sinoadele diecezane, numai cât acestea nu se prea țin sau se țin de tot prea rar. Conciliul I. provincial după ce arată importanța lor zice (Tit. III. c. 4) că acestea sunt a se convoca *de regulă* în tot anul odată în timpul dela Paști până în cea din urmă zi alui Octomvrie, dar se vede că dispoziția această conciliară și *obligatoare* există numai pe hârtie, căci de observat nu se observă nicăiri și clerului se pare că îi lipsesc mijloacele prin cari ar putea impune observarea ei. De altă parte chiar dacă cei competenți ar observă strict dispoziția aceasta a conciliului provincial și ar convoca în fiecare an sinod diecezan influința clerului totuș nu s'ar putea exercita în măsura în care credem noi, că ar trebui să se exerciteze. Tocmai aceasta a fost cauza acelei importante hotărâri a soborului mare din 1732 despre care am vorbit mai sus. De aceea credem, că ar trebui aflate modalitățile ca să i-se dea și clerului de afară rolul cuvenit și potrivit cu importanța lui, în conducerea eparhiilor.

Lucrul s'ar putea aranja în deosebite forme; noi ni-l închipuim astfel: Membrii consistorului să se compună din canonici, cari sunt cum am zis un fel de assessores nati, apoi din un număr fix de asesori denumiți din partea arhierilor. Toți aceștia laolaltă să formeze $\frac{1}{3}$ din numărul membrilor consistoriului, iar $\frac{2}{3}$ să fie asesori aleși de cler în sinodul diecezan pe-un anumit număr de ani. Afacerile de mai puțină importanță s'ar putea rezolvi și numai cu concursul consistorului compus din canonici și asesori denumiți, iar afacerile mai importante, cum sunt d. p. alegerea protopopilor și vice-protopopilor actuali, a parohilor, procesele criminale și alte agende determinate preciz în sinoadele diecezane, numai cu participarea reprezentanților clerului. Pentru rezolvirea acestora s'ar putea fixa o ședință consistorială pe lună, sau la două luni odată, după cum ar cere trebuința.

În felul acesta credem că i-s'ar face dreptate și preoțimii de-afară, care formează majoritatea covârșitoare a clerului și

i-s'ar cere și sfatul ei în lucruri, cari în primul rând o interesează pe ea. La noi mulți sunt obișnuiți a se gândi mereu la alcătuirea consistoarelor latine, fără a ține seamă că între noi și între latini este o deosebire fundamentală. La ei întreagă preoțimea este obligată la celibat și prin urmare pentru toți este deschis drumul care duce la canonicie și prin canonicie în consistor. La noi însă numărul preoților celibati deși este disparent totuși drumul la cele 7 stae babbienne ¹⁾ — cum am zis mai sus, formează partea cea mai importantă a consistorului arhidiecezan, nefiind numărul celorlalți asesori stabilit, ci stărnând dela bunul plac al arhierelui — le este deschis numai lor, iar majoritatea covârșitoare a clerului este exclusă.

O reformare în sensul acesta a consistorului — a cărui raport față de arhieriu ar rămânea bineînțeles tot în cadrele constituției divine a bisericii lui Hristos — ar corespunde și intereselor bisericii și ar fi și în conformitate cu vechea noastră tradiție, pe care unirea cu Roma n'a nimicuit-o.²⁾

Și fiindcă e vorba de reforma consistoarelor, credem, că e bine să mai amintim o mică reformă, a cărei realizare încă ar fi în stare a aduce mult folos acestei instituții și prin ea bisericii întregi. Fiind asesorii totodată și referenți ai anumitor chestiuni sau referenții tuturor chestiunilor câtorva tracte protopopești ar fi just ca să se stabilească o anumită limită de vârstă, pe care împlinindu-o cineva să fie absolvat de sarcina grea a referirii. Referentul și-ar păstra asesoratul dar ar fi scutit și dânsul de o muncă pentru săvârșirea căreia nu-l mai ajută nici puterile trupești și de multe ori nici cele sufletești și ar fi scutite și multele parohii cu afacerile lor complicate și variate de-a fi referite de cineva, care nu mai e în stare.

Biserica noastră stă în fața unui viitor atât de greu încât pentru asigurarea dezvoltării ei sigure și rodnice trebuiesc

¹⁾ Aproape tot așa stă lucrul, în practică, și la canonicile diecezelor sufragane. Cu puține excepții și acestea au fost date gremialistilor, în majoritate absolută celibati.

²⁾ Pe ceice simțesc altfel privitor la aceste reforme, fie că sunt cu totul împotriva unei atari soluții, fie că socotesc a fi mai ducătoare la scop o altă modalitate, îi rugăm să nu pregete a-și expune în aceste coloane părerea. Chestiunea e foarte importantă și credem că merită a fi discutată.

luate cu energie, și după studiarea temeinică a tuturor împrejurărilor, măsurile cele mai eficace. Ori ce considerații de altă natură trebuie să dispară în fața marelui probleme de a fi sau a nu fi a bisericii noastre.

Dr. ZENOVIE PĂCLIȘANU.

Feminismul.

Războiul mondial a ridicat la suprafață o serie întreagă de probleme sociale, cari așteaptă grabnică rezolvire. Între aceste probleme este și așa-numita chestiune feministă sau feminismul. Ea se tratează în țările apusele mai bine de o sută de ani. Deja pe timpul marelui revoluțiuni franceze (1789) a pretins Olympe de Conces pentru femei drept electoral activ și pasiv și admiterea lor la toate funcțiunile publice. În Germania se consideră de mama mișcării feministe Luise Otto-Peters, care la anul 1865 a fundat reuniunea „Der Allgemeine deutsche Frauenverein” cu sediul în Lipsca. Azi sunt organizate femele germane în mii de reuniuni și societăți, cari luptă pentru triumful chestiunii feministe. Reuniunile, în organizația internă și caracterul lor extern, deși se deosebesc după confesiuni și principii politice — sunt catolice, protestante, liberale, progresiste, social-democratice ș. a. —, totuș se unesc în scopul comun de a eluță drepturi noi pentru femei în organizația socială din timpul nostru. În 1910 erau în Germania 7577 reuniuni locale cu 985,766 membre. O mare parte a membrilor o constituie muncitoarele și servitoarele; întru atât este de vie conștiința, că în organizația socială și politică a țării trebuie să se țină seamă și de femei. Mari proporții a luat mișcarea feministă și în alte state, cum e în Anglia, unde celebrele sufragete terorizează și pe ministri, în Statele unite și airea. Mișcarea feministă a organizat liga internațională feministă, la care aparțin 19 lige naționale.¹⁾ Propaganda pentru chestiunea feministă și favorabila ei rezolvire se face prin conferențe, întruniri și adunări publice, prin discursuri în parlament și în cluburi politice, prin cărți, reviste, ziare și foi volante, cu un cuvânt prin întreg aparatul de agitațiune modernă.

¹⁾ Cfr. Dr. A. Retzbach, Leitfaden für soziale Praxis, Freiburg i. Br. 1910 S. 57.

În Ungaria a ajuns actuală chestiunea feministă în legătură cu reforma electorală. Fiind vorbă de poziția socială a femeilor, cari constituiesc jumătatea neamului omenesc, chestiunea ni-se prezintă destul de momentoasă și vrednică de a ne ocupa de ea.

Chestiunea feministă peste tot consistă în năzuința de a ridică starea culturală a femeii și a-i asigura în viața publică, socială și politică sfera de activitate și de influință, reclamată de spiritul timpului. Socialiștii pretind pentru femei deplină egalitate cu bărbații nu numai în viața familiară, ci și în cea publică, anume, ca femeile să fie admise la ocuparea oricărei funcțiuni publice și la orice fel de întreprinderi cașă bărbații, să li-se dea drept electoral activ și pasiv și toate acele drepturi politice, de cari se bucură bărbații. Radicalii merg mai departe și reclamă pentru femei emancipare deplină, de sub curatela bărbaților (până și de sub observarea legilor morale), având și libertatea de a se căsători și divorța după plac. După ei, legătura căsătoriei este un contract privat, fără întrevemirea vre-unui funcționar. Femeia poate să-și oferească iubirea cui voește și câtă vreme voește. Nu-i mai place un raport, poate să-l disolve și să ferească pe altul cu iubirea sa. În căsătorie și afară de căsătorie trebuie să fie deplin egală bărbatului.¹⁾ Socialismul acesta radical, stând pe bază curat materialistă, în toate vede numai o evoluție a materiei.²⁾ El caută numai mulțămirea senzuală și pământească, neadmițând o altă viață după moarte. Emanciparea femeii contemplată de socialiști însă nu ar ameliora și înălța condiția femeii, ci ar provoca o dejosire a demnității omenesti, o îndobitocire. Ei purced anume din presupunerea falsă, că la început oamenii ar fi trăit ca animalele (eterismul, promiscuitatea) și că nu tatăl, ci mama avea domnia în familie (gynocrația, viața matriarhală). Bărbații cu timpul ar fi uzurpat domnia dela femei, și le-ar fi făcut sclave. Deci trebuie emancipate femeile. Dar gynocrația și comuniunea femeilor (eterismul) nu se află nici la popoarele cele mai primitive și nici nu se poate admite ca stare originară între oameni.³⁾ La atari aberații nu reflectăm mai pe larg. Este adevărat, că la popoarele vechi și la popoarele păgâne de azi condiția femeii în multe privințe este de

¹⁾ Bebel, die Frau, p. 336.

²⁾ Bernstein, die Voraussetzungen des Sozialismus p. 4.

³⁾ Cfr. R. Hildebrand, Recht und Sitte auf den verschiedenen wirtschaftlichen Kulturstufen I. 11. la Cathrein; Moralphilosophie II, 387.

compătimit, și că femeile sunt ca sclavele, lăsate la discrețiunea bărbaților,¹⁾ la noi însă femeia este emancipată de 19 veacuri. Creștinismul a proclamat egala îndreptățire a femeii cu bărbatul. Subordinațiune se pretinde numai întrucât e reclamată de conviețuirea și conlucrarea armonică la care sunt obligați căsătorii și peste tot membrii familiei.²⁾

Nizuința de a ridică femeia, ca ea să se poată mai bine validă în viață, o salutăm cu bucurie, căci prin realizarea ei se promovează binele comun al societății. Dacă în trecut descoperim omisiuni și neglijențe în privința aceasta, trebuie să recunoaștem, că veacul nostru lucră din răspuțeri spre a suplini acele lacune. Instrucțiunea poporală se împărtășește de o potrivă ambelor sexe, iar pentru cultura superioară a femeii se deschid pe zi ce merge tot mai multe institute de educație și instrucție; chiar și porțile universităților s'au deschis și pentru femei în timpul mai nou. La unele facultăți (filosofie și medicină) numărul fetelor tinde a se apropia de acela al băieților.

În statele civilizate nu e vorbă de emanciparea femeii (unele sunt deja prea emancipate), ci chestiunea se învârte în jurul egalității de drept între bărbat și femeie în viața publică, atât socială, cât și politică. Motivele invocate de sociologii și politicianii socialiști în favorul drepturilor sociale și politice reclamate pentru femei, se reduc la următoarele:

1. Dela fire toți oamenii sunt egali, deci trebuie să fie egal îndreptății. Evoluțiunea economică are să delătore tot mai mult deosebirea dintre indivizi. Noi voim — zice Marx — să dăm la o parte domnia în orice formă ar fi ea, și să restabilim egalitatea în toate direcțiile, nu numai între bărbați, ci și între femei.³⁾

2. Spre a dovedi egalitatea susținută de ei, socialiștii zic, că femeile au aptitudini spirituale și corporale ca și bărbații. Deosebirea aptitudinilor și înclinărilor între ambele sexe, după Bebel, este o simplă urmare a educațiunii sau mai corect zis a sclăviei, în care de mult lăncezește femeia. Prin schimbarea educațiunii și a poziției sociale însă va dispărea deosebirea.⁴⁾ Când va ajunge femeia la cultura superioară, la

¹⁾ Devas, Studien über das Familienleben, Paderborn u. Münster 1887

²⁾ I. Cor. 11, 8 urm.

³⁾ „Vorwärts“, 1892 nr. 12, 2 Beil. la Cathrein, o. c. II. p. 179 nota 4.

⁴⁾ Die Frau, 336.

care are drept, ea va dovedi, că cu nimic nu stă mai pe jos decât bărbatul. Li-se face nedreptate femeilor, când eschise fiind dela cultură și dela cualificațiune, li-se ignorează aptitudinile, cu cari sunt înzestrate, și în consecință li-se deneagă anumite drepturi în societate, cum e pentru ex. dreptul de a ajunge la funcțiuni publice și la drepturi politice.

3. *Afacerile publice interesează* de o potrivă pe toți cetățenii, prin urmare și pe femei, deci este just și echitabil, ca și acestora să li-se asigure influință chiar așa că și bărbaților în îndrumarea și rezolvirea chestiunilor de interes public. Aceasta influință li-se va asigura prin acordarea drepturilor politice și cu deosebire prin acordarea dreptului electoral.

4. În urmă *spiritul democratic*, care este dominant în zilele noastre, lapadă vechia organizație socială după clase cu drepturi și privilegii deosebite, și proclamând deplina libertate și egalitate nivelează societatea. În virtutea acestei libertăți femeile pot să-și aleagă orice carieră, să-și croiască singure fericirea, nu numai în familie, ci și în vieța publică, anume pe terenul economic industrial comercial, ca avocat, medic, arhitect șcl. cu un cuvânt să poată îmbrățișa orice ocupațiune ca și bărbatul. Acest spirit pretinde în aceeaș vreme, ca statul și societatea să țină seamă de aptitudinile și cualificațiunea femeii și să-i deschidă teren de activitate, admițându-o, respective aplicându-o în diversele funcțiuni alătura cu bărbații.

Aceste motive invocate de feminisți sunt destul de grave, ele însă nu sunt în stare a ne înduplecă la acceptarea doctrinei socialiste în chestiunea aceasta. Și iată pentruce!

Ad 1. Este adevărat, că privind ființa omenească, toți oamenii în abstract au aceeaș fire și în privința aceasta toți sunt egali. Toți avem acelaș creator, acelaș scop, aceeaș lege morală și toți suntem membrii aceleiaș familii mari a lui Dumnezeu. De aici urmează, că drepturile și datorințele esențiale, cari sunt în mod necesar inerente firii omenești sunt egale la toți oamenii. Fiecare are dreptul de a fi tratat ca om ori și unde. Fiecare are drept la condițiile de existență strict necesare. Drepturile acestea nime nu le contestă femeilor. Egalitatea oamenilor în privința firii însă nicidecum nu este identică cu egalitatea lor ca indivizi, nici nu pretinde egalitate absolută în referințele lor sociale. Privind doar omul în concret, așa cum e în realitate și în diferitele referințe din vieța, ne sunt bătătoare la ochi marile deosebiri dintre om și om, de

aici rezultă în chip firesc și marea diferență de drepturi și datorințe dintre oameni. Unii sunt tineri, alții bătrâni, unii părinți, alții fii, ș. a. Oare tinerii întru toate să aibă drepturi și datorințe egale cu bătrânii? Fii încă din frageda copilărie să fie întru toate egali în drepturi și datorințe cu părinții? Răspunsul numai negativ poate fi. Deosebire reală există însă și între bărbați și femei și prin urmare este firească neegalitatea de drepturi și datorințe. Ce ar zice feminisții, dacă s'ar pretinde, ca bărbatul și femeia alternativ să spele și să culce pruncii mici, să țoarcă, să țese, să coase și se spele rufele, să facă de mâncare, să aștearnă paturile, să măture și să pună cloce și să împlinescă alte lucruri în jurul căsii, obișnuite femeilor? Ori pe motivul, că toți oamenii sunt egali, ce ar zice feministele, dacă bărbatul și femeia alternativ ar ară, cosi, grijă vitele, ar păzi turme ziua și noaptea, vara și iarna pe câmpii și în munți? ar servi ca matrozi, pe mare, ori cu tornisterul în spate ar întreprinde expedițiuni belice?*) Credem, că ar renunța fiecare bucuros la egalitatea de drepturi, numai să scape de îndatoririle proprii celuilalt sex.

Ad 2. Ce privește pretinsa egalitate a aptitudinilor, natura însăși arată, că între bărbat și femeie există diferență atât cu privire la însușirile și aptitudinile corporale, cât și cu privire la cele spirituale. Bărbatul dela fire este mai robust, mai rezistent și mai nepăsător față de impresiunile din afară; în judecată el este mai profund și mai temeinic; are mai mare energie a voinței și e mai statornic în propunerile sale. Femeia trupește este mai debilă, și de aici timidă și sfiicioasă. În judecată e pripită; în hotărârile ei prevalează sentimentul și ușor cedează impresiunilor din afară, de unde urmează, că e mai schimbăcioasă decât bărbatul în planurile sale. Așadar este mare deosebire între aptitudinile femeii și de cele ale bărbatului. Și fiindcă înclinările se îndreaptă, după facultățile și aptitudinile individuale, urmează, că și acestea divergează. Cultura, ce-i drept, poate perfecționa facultățile și aptitudinile omului, dar nu le poate schimba. Ea nu poate da unei femei tărie fizică și fire bărbătească, și întors. Afirmatiunea noastră nu o infirmează împrejurarea, că unele femei sunt superioare multor bărbați și unii bărbați au naturel femeesc; acestea ni-se prezintă ca excepțiuni și uneori chiar ca anomalii. Insușirile

*) Cfr. Cathrein, o. c. II, p. 181.

proprii unui sex convin numai sexului respectiv. Chiar așa provoacă rezonanță o femeie cu natură bărbătesc, lipsită de delicatețea și amabilitatea caracteristică femeilor, ca și un bărbat efeminat; ori o femeie cu barbă, și un bărbat rămas spân. Aptitudinile și însușirile bărbatului și ale femeii, deși divergează, totuși nu se eschid, ci se întregesc împreună. Aceasta arată, că dela fire un sex este avizat la celalalt, și numai lucrând fiecare în conformitate cu înclinațiile și aptitudinile sale își află mulțămirea și se pot feriți împreună. Dumnezeu a determinat pentru femeie, ca mai delicată, chemarea de a-și dezvoltă activitatea cu preferință în cercul familiar, îngrijind de creșterea fiilor și de bunul rând în casă. Aici ea e doamnă și regină, și bărbatul cu minte ascultă bucuros în cele ale casei de femeia înțeleaptă.¹⁾ Bărbatul, ca mai tare, e chemat să câștige cele necesare la susținerea familiei, să apere și guverneze familia și să o reprezinte în afară, fiind capul ei.²⁾ Femeia se simte bine sub scutul și povăța bărbatului înțelept. A încercă femeia cu lucrări, cari se țin de bărbat, înseamnă, nu a-și da drepturi, ci a o asupra și neferici.

Ad 3. La afirmarea, că interesele publice interesează și pe femei, ca membre ale societății, și prin urmare în rezolvirea chestiunilor publice trebuie să aibă influență și femeile, reflectăm, că spre a promovă interesele unei societăți este adevărat, că trebuie să se asigure influență convenită fiecărui membru, dar o influență proporționată cu puterile și cu poziția, ce o ocupă în societate singuraticii ei membri. Că în societatea modernă femeile încă au influență asupra afacerilor publice, nime nu o poate nega. Înainte de toate ele dau direcțiunea bună ori rea în familie și prin aceasta influențează indirect în rezolvirea afacerilor sociale publice. Femeile, cari știu legă pe bărbați de casă, își știu crește bine fii și a-i însufleși pentru virtute și idealuri mari nu au mai puțin merit pentru binele public decât bărbații. Dar în organizația socială de azi sunt deschise pentru femei o mulțime de ocupațiuni și cariere și așa pot emulă cu bărbații pe terenul economic, industrial, comercial, cultural și social întru promovarea binelui public. Deci li-se garantează și influența directă în afacerile publice. Recunoaștem și noi, că după organizația socială de azi, care

¹⁾ Pilde, 30, 10 urm.

²⁾ 1 Cor. 11, 8.

nu e tocmai fericită, un mare număr de femei trebuie să-și caute ocupațiuni afară de cercul familiar, să se hotărască la întreprinderi economice, comerciale și industriale, pe cum și la alte întreprinderi și ocupațiuni, obișnuite în trecut numai bărbaților. Aceasta o fac femeile nu în urma nizuinței după drepturi nouă, ci împinse de lipsuri și mizerie. Imprejurările schimbate provocate de marele războiu pretind tot mai imperativ, ca numărul cel mare de femei adulte și remase văduve ori nemăritate să caute ocupațiuni în măsură tot mai mare afară de cercul familiar în laboratoarele industriale și în birouri. La aceasta le îndrumă necesitatea de a-și câștiga pe cale onestă mijloacele de subsistență pentru sine și ai lor. E bine să o facă și pentru a nu cădeă în trândăvie primejdioasă numai din punct de vedere economic, ci și moral. Părintitorii feminismului vor implini un lucru bun și folositor, dacă vor stărui ca femeilor mizere să le mijlocească ocupațiuni corespunzătoare la familji oneste; iar acelea, cari lucră în stabilimente industriale să fie separate de lucrătorii bărbați, și să stea sub conducerea și controla persoanelor oneste și înțelepte. Tot asemenea să se poartă grije și de cele aplicate în birouri ori în funcțiuni publice, ca ele să nu fie expuse la ispite și molestări din partea colegilor. Așteptăm și noi, să recunoască și feminiștii exaltați, că nu nizuința după drepturi, ci lipsele materiale le înduplecă pe femei la întreprinderi obișnuite bărbaților. Și credem, că fiecare din ele ar renunța bucuros la dreptul de întreprindere, și ar ieși din fabrică ori din birou, dacă ar aveă un soț bun și credincios, care să o provadă pe ea și familia cu cele necesare unui traiu cuviincios. Chiar și acele femei cari își aleg, ori mai corect zis, cărora li-se aleg cariere independente în viață, pe cum e cea de educatoare ori instructoare sau de profesoară, apoi de medic, arhitect, oficial de postă, de telegraf, ș. a. simt greutatea insuportabilă a carerii și a independenței lor, și bucuros renunță la ea, când li-se ofere ocaziune de a-și plecă grumăzul sub jugul plăcut al unei căsătorii fericite. În cercul familiar și în mijlocul ocupațiunilor domestice se simte fericită femeia, își asigură bucuria și fericirea celorlalți membri ai familiei. Unde femeia lucră în fabrică ori în birou, alătura cu bărbatul, casa e pustie, creșterea pruncilor negleasă, raportul dintre soți rece și lax, iar pacea și fericirea familiară adeseori conturbată și nimicată.

Cele afirmate de noi le confirmă experiența zilnică și față de ele rămân neputincioase teoriile feminisților radicali. Este adevărat, că de când a erupt războiul mondial, femeile suplînesc locul bărbaților în mulți rami de ocupațiune, și, spre lauda femeilor fie zis, cu destulă dibăcie și succes, aceasta însă o fac cu încordare peste măsură a puterilor și cu neglijarea ocupațiunilor proprii lor, și mai ales cu neglijarea educațiunii pruncilor. Efectul se și simte, deoarece e generală tînguirea, că tinerimea s'a stricat în privința morală.

Ad 4. Punctul de forță al mișcării feministe moderne este eluptarea drepturilor politice și în special al dreptului electoral, care acum e la ordinea zilei și la noi. În punctul acesta se bucură femeniștii de cei mai fervenți părținitori atât între bărbați, cât și în pătură mai cultă a femeilor. Este generală convingerea, că prin introducerea sufragiului universal, va urmări o reformă socială, aptă de a sană relele, cari bîntue societatea modernă. Unii reclamă pentru femei drept electoral activ și pasiv fără nici o restrîngere ca și pentru bărbați, alții se mulțămesc cu dreptul de vot al femeilor, fără dreptul de a putea fi aleși cei mai moderați chiar și dreptul electoral activ voesc a-l acorda numai femeilor, cari poartă vre-o funcție publică, ori deprind vre-un ram comercial sau industrial sau altă întreprindere în numele propriu; adecă femeilor, cari sunt așa-zicînd „sui juris“. Observăm, că clasificarea aceasta a sufragiștilor nu o normează întru atât convicția, că dreptul de vot mai larg ori mai restrîns îl reclamă utilitatea și necesitatea publică, ci mai virtos îl reclamă interesele partidului politic, la care aparține clasa respectivă. Cu un număr mai mare ori mai mic de femei ca alegători, acel partid și-ar realiza mai ușor programul său. Și așa chestiunea dreptului de vot pentru femei ni-se prezintă mai mult în formă de oportunism decît principiară. În abstract considerînd lucrul, nu sunt motive de a eschide pe femei dela dreptul de vot, ce se acordă bărbaților. Este adevărat, că ele nu fac serviciu militar, care în timpul nostru este un titlu la dreptul de vot activ, dar femeile sunt folositoare binelui public în alte chipuri. Apoi câți bărbați, fie că nu sunt apți, fie din alte cauze, sunt scutiți de serviciul militar, cu toate acestea au drept electoral, nefiind adecă serviciul militar unicul titlu la dreptul de vot. În concret considerată chestiunea, dreptul electoral pasiv e restrîns și cu privire la bărbați chiar și acolo, unde e introdus

sufragiul universal, iar cu privire la femei nu se extinde acest drept nici în țările cele mai democratice. Motivul credem a fi, că viața și activitatea parlamentară le-ar abate dela împlinirea chemării lor în familie ca soții și mame. Deprinderea dreptului electoral activ se împacă mai ușor cu poziția femeii în familie, respective cu funcția dictată pentru una ori alta de împrejurări; astfel supunând că întrunesc celelalte condiții, recerute spre a fi alegător, se prezintă ca justificată pretenziunea de a se acorda și femeilor drept de vot activ, la alegerile comunale, municipale și dietale. Dar orice rezolvire ar primi din punct de vedere politic chestiunea sufragiului universal cu privire la femei, din punct de vedere etic nu aflăm de bine, ca femeile să se amestece în vârtejul luptelor electorale, mai ales având în vedere chipul cum să poartă acele lupte în zilele noastre. Un atare amestec al femeilor în afacerile politice, fără ca să promoveze rezolvirea afacerilor publice, ar fi în detrimentul familiei, ale cărei afaceri s'ar neglija; ar fi chiar și în detrimentul femeii, căreia i-ar scădea din modestie și gingașie, și prin aceasta ea ar pierde din nîmbul și considerațiunea, de care se bucură azi.

Din cele expuse rezultă, că pretenziunile feminisților radicali, cari urgitează admiterea femeilor la toate funcțiunile și acordarea de drepturi politice întru toate egale cu ale bărbaților nu corespund nici chemării și aptitudinilor proprii femeilor, și nici nu ar promova interesele publice; ar fi însă stricăcioase familiei și insuportabile pentru femei. Chiar din aceste motive căută să ne declarăm contra acelor pretenziuni. Insaș firea societății și binele public pretind, ca fiecare membru al organismului social să lucreze la locul, unde poate mai mult presta și pentru care are aptitudini și înclinări corespunzătoare. Femeia însă mai mult bine poate presta lucrând în cercul familiei, căci pentru agendele acestui cerc dispune de aptitudini și înclinări speciale; valideze-se deci în familie și se va simți fericită, contribuind pe această cale la fericirea altora.

Stăruiească sociologii și politicianii, ca femeile să poată rămâne în cercul familiar și acolo să-și împlinească conștiințios și conștiente marea chemare ce o au ca soții, mame și regine în familie, și îi asigurăm, că abia se va afla femeie, care se reclame pentru sine — afară de cazul necesității extreme — dreptul de a lucra în fabrică ori în birou, sau de a se angaja la întreprinderi împreunate cu atâtea greutăți, mi-

zerii și ispite. Cu aceasta s'ar face un pas gigantic în rezolvirea chestiunii feministe.

Dacă cercul de activitate din familie se pare prea îngust, se deschide pentru femei un câmp vast și frumos de activitate pe terenul filantropiei creștine. Aici femeile și ca singuratic și constituite în societăți și reuniuni de binefacere mângâie, ajută, ridică și înveselesc pe semenii lor mizeri și nefericiți. Iată o ocupațiune socială demnă de femeia creștină, care ocupațiune are ca răsplată nu numai satisfacția de a fi făcut bine, ci și gloria cerească.¹⁾

Intrucât chestiunea feministă privește ridicarea nivelului cultural al femeii, societatea a lucrat și are se lucre mai intensiv, ca femeia să primească cultură și educațiunea morală bună și potrivită cu starea și poziția socială a femeii respective. O direcție greșită poate avea urmări fatale din punct de vedere moral și social; pe când instrucțiunea potrivită și educațiunea înțeleaptă face pe femeie mai aptă la împlinirea chiemării sale în familie și în societate. Pentru acele femei, cari sunt avizate a se susține pe sine, e de preferit a-și căuta ocupațiune în cercul altor familii, la lucrul de fabrică ori birou să recurgă numai în necesitate grea. Dacă se pot susține onest în familie să nu recurgă nici la comerț, bancă, postă, telegraf, calea ferată și la alte oficii, la cari din lipsa de bărbați se aplică în timpul din urmă femei. Ce e de dorit aici este, că fetele și muierile aplicate să fie împărțite de tractare umană și înțeleaptă, să fie scutite de molestările colegilor și ale șefilor de birou și să fie apărate contra oricăror abuzuri.

Libertatea nelimitată, pretinsă de socialismul radical, nu e libertate, ci desfrâu, periculos și pentru bărbați, și fatal pentru femei și pentru binele social. Numai o libertate, care se mișcă între marginile legii morale este salutară. Iar legile morale, nu sunt altceva decât însăși legea naturală, a cărei explicare corectă o dă religiunea creștină. În cadrul acestei legi au să se rezolve toate chestiunile sociale, și de această lege trebuie să se țină seamă și în rezolvirea chestiunii feministe.

De încheiere, credem a fi potrivit să remarcăm cuvintele rostite de profesorul Dr. Schumacher dela universitatea catolică din Washington despre rolul femeii germane în războiul mondial. Ținând el o conferință despre puterea dovedită de

¹⁾ Mat. 25, 34.

poporul german în acest războiu, susține, că marele avânt cultural și forța militară germană nu se întemeiază întru atâta pe mijloace materiale, ci mai vârtos pe însemnatele forțe morale, cari stăpânesc îndeosebi viața familiară germană în contrast cu viața altor popoare. Această viață familiară se caracterizează prin aceea, că femeia germană înainte de toate voește a se prezenta ca mamă și bună econoamă, și nicidecum ca damă de modă cu pretenții mari. Trăsătura aceasta caracteristică a vieții familiare germane se manifestă în toate cercurile poporului german: la familiile princiare germane, ca și în clasa de mijloc și în cercurile muncitorimii. Ea, dorește savantul profesor, să servească ca îndemn și pentru numeroasele familii germane, emigrate în America, ca să nu primească „humbugul” și fineța culturală anglo-americană, ci să practice viața familiară de acasă și în noua patrie.

Iată cel mai ușor mijloc de a rezolvi chestiunea feministă.

Dr. IZIDOR MARCU.

Insemnări.

Vechea și noua carte de legi a bisericii apusene. O notă caracteristică din cele mai însemnate a bisericii apusene, în deosebire de biserica răsăritului, este năzuința ei foarte pronunțată de-a ține mereu pas cu spiritul vremilor, cari în chip firesc ne impun nouă și nouă reforme. Acest spirit de prudență acomodare continuă se mărginește bineînțeles la acele terene, cari nefiind fixate prin dispoziții divine, admit o evoluție în cel mai deplin înțeles al cuvântului. Aici fiind în dreptul său, biserica, apuseană de fapt creează apoi mereu nouă și nouă cadre, în cuprinsul cărora crede cu dreptul, că poate să verse tot mai multă viață, așa cum o dorește întemeietorul ei dumnezeesc.

Un atare cadru nou, merit să îmbrățișeze întreg cuprinsul vieții bisericesti, ni-se prezintă în noua carte de legi, *noul Codex Iuris Canonici* al bisericii apusene. În sărbătoarea sfinților apostoli Petru și Paul din acest an secretarul de stat, cardinalul Gasparri, a prezentat papei Benedict al XV-lea primul exemplar tipărit al acestei opere, care începând cu ziua

de Rusalii (19 Maiu) 1918 va fi îndrumătoarea cu puterea legilor a vieții bisericii apusene.

Dreptul canonic al bisericii latine razimă în temeliile sale pe acele canoane ale vechilor concilii răsăritene, cari până în zilele noastre fac parte din dreptul fundamental al bisericii noastre. Traducerea latină a acestor canoane, cărora s'au mai adaus canoane de ale conciliilor apusene și diferite decrete papale, au format temeiul lucrării modestului călugăr din Roma dela începutul veacului al VI-lea, cunoscut sub numele de Dionysius Exiguus, care lucrare este de a se socoti ca un fundament al cărții de legi a bisericii apusene. Biserica apusană nu a rămas însă, nici ca formă, nici ca cuprins, la aceste canoane ale bisericii vechi, fără ca pentru aceasta să i-se poată aduce învinuirea că nu ar fi respectat anumite datorii de pietate. Conștie de vieață la care este chemată, și cu siguranță urmând fidel în acest punct intențiunilor Domnului Hristos, ea n'a încetat un singur moment de-a adapta legile sale cerințelor vremilor prin cari a trecut. Prin continue adausuri și modificări, inițiate și controlate de spiritul înțelegător al papilor de pe vremuri, s'a ajuns astfel la dreptul bisericesc al evului mediu, la *vechiul Corpus Iuris Canonici*, o operă a veacurilor XII—XV.

Organismul viu care este biserica, nu s'a putut însă opri nici aici. O încremenire a ei în jurul legilor prinse în cadrele acestei cărți de legi ar fi fost identică cu o renunțare păcătoasă la vieața, pe care Domnul o dorește ca tot mai multă să fie. O evoluție a dreptului fixat în această colecție de legi eră indicată de altfel și prin însași natura acestei colecții. Alături de decretalele lui Gregoriu IX (publicate în 5 Sept. 1234), de acele ale lui Bonifaciu VIII (1298) cunoscute sub numele de „*liber sextus*“, și de constituțiile numite „*clementine*“ ale lui Clemente V (1314), cari erau legi aduse cu deplină autoritate papală, *vechiul corpus iuris canonici* mai aveă și alte trei părți (decretul lui Grațian dela mijlocul veacului XII, colecția de decretale extravagante“ ale papei Ioan XXII — 1325 — și aceea a „*extravagantelor comune*“ de către sfârșitul veacului XV), cari se bucurau numai de autoritate privată. Eră deci firesc ca această operă a evului mediu să nu fie menită ruginii. Nici acum biserica nu-și aveă încă cartea sa de legi unitară și care să îmbrățișeze întreg dreptul vigent al bisericii; lucrul început trebuiă continuat, legile fixate deja

trebuiau desfășurate mai departe, iar cele nefixate încă cu deplină autoritate trebuiau codificate.

Opera aceasta s'a făcut prin noua carte de legi a bisericii apusene. Conciliul tridentin dela mijlocul veacului XVI pe lângă decretul dogmatic a adus, ce-i drept, și o mulțime de decrete disciplinare cari ating aproape toate părțile dreptului canonic, dar conciliul n'a voit să dea o nouă carte de legi; reformele lui de natura disciplinară erau menite să servească numai ca o întregire, respective o îmbunătățire a dreptului de mai nainte. Provocarea continuă la izvoarele mai vechi confirmă pe deplin această părere. Cu toate acestea e sigur, că mișcarea de mai târziu pentru crearea unui codice cu totul nou, este de a se reduce la îndemnul puternic date de acest conciliu, unde chestiunea se puse foarte serios la ordinea zilei din partea episcopului de Sens. Ce nu a făcut conciliul, au încercat fără rezultat mai pozitiv și papii cari s'au părădit până la sfârșitul veacului XVI. Nici chiar marele canonic dela mijlocul veacului XVII, Benedict XIV, dela care ne-au ramas o mulțime de lucrări de mare valoare pentru dreptul canonic, nu s'a simțit îndemnat să încerce realizarea acestui gând. La ridicarea acestui edificiu mareț s'a lucrat însă neîntrerupt, chiar și pe vremea mișcărilor revoluționare de mai târziu, pentruca gloria înfăptuirii marelui reforme să revină conciliului din Vatican, respective spiritului acestui conciliu, care a lucrat prin papa Piu X și prin actualul Pontific. Lucrul început în 19 Martie 1904 prin motu proprio „Arduum sane” alui Piu X, s'a terminat în 4 Dec. 1916, când papa Benedict al XV-lea a declarat în consistorul secret al cardinalilor că lucrările sunt terminate. Astăzi noua carte de legi a bisericii apusene, lucrată la inițiativa supremei autorități bisericesti din partea celor mai aleși canoniști ai întregii biserici și cu concursul mijlocit al tuturor episcopilor, este tipărită. În toate chestiunile de natură juridică, biserica apusană are de acum în acest codice un îndrumător cu deplină autoritate, sigur și indiscutabil.

În fața acestor stări tot mai ideale din biserica apusană, se îmbie dela sine o reflexie asupra tractării mașterii a chestiunilor de această natură în *biserica noastră*. Dreptul nostru oriental tot atât de mult este capabil de o evoluție ca și cel apusean; iar biserica noastră prin unirea ei cu trunchiul plin de viață al bisericii lui Hristos ar trebui să arete tot atâta

putere de viață ca și biserica apusană. Și dacă pe acest teren este totuș atât de puțină mișcare, dacă pravila noastră și astăzi începe cu cele 85 canoane apostolești, impunându-ne vederile canonice ale cutărui conciliu dela Gangra, și dacă nici acest vechiu drept vigent înoit cu foarte puține adausuri mai nouă, între cari unele destul de defectuoase, nu-și are la noi nici azi codificarea sa unitară, ori măcar un bun manual pentru școlile noastre de preoți, înseamnă, că și după două veacuri de unire trăim încă tot sub puterea de vrajă a pietății rău înțelese față de moștenirea primită dela părinți.

Și dacă ne gândim că după intențiunea Domnului, moștenirea aceasta ni-s'a dat spre *lucrare*, socotim că ar fi timpul suprem ca și la noi să între plugul în brazdă....

Dr. Alexandru Rusu.

*

„Pruncii trebuie strânși de pe stradă, în a cărei praf ușor și în grabă se pot pierde și cei mai prețioși tezauri“. Astfel grăește I. P. S. nostru Mitropolit în rescriptul de datul 26 Martie a. c. Nr. 818, trimis unui oficiu protopopesc drept răspuns la raportul, ce i-s'a făcut despre purtarea și activitatea preoților din districtul respectiv, pe 1916. E acesta glasul plin de energie și de durere al unui părinte, care chiamă la munca culturală pe toți fiii săi, în special pe preoți, acărora brațe trebuie să lucreze mai cu zor la clădirea edificiiului cultural și religio-moral al poporului, care edificiu — se pare — e încă tot la începutul începutului.

Statul a adus legi, iar biserica, și a noastră, a dat o mulțime de ordinațiuni, după cari fiecare prunc e obligat a cercetă școala de toate zilele, apoi cea repetițională generală și e dator să iea parte la cateheza pentru adulți până ce întemeiază familie. Destinațiunea acestor instituțiuni e, să sporească capitalul intelectual și moral al pruncilor. Durere însă, ce experiăm? Un prea mare procent de analfabeți și o scorbire a barometrului moral, deși îngrijitorii acestei mari și sfinte cauze formează o întreagă serie: învățătorul, senatul școlar parohial, preotul ca director și catehet, senatul școlar districtual, protopopul, senatul școlar arhidiecezan, inspectorul școlar diecezan și consistorul. Așa în fiecare eparhie. La aceștia se mai adaug organele de control ale statului. Și totuș....!

În anul acesta îmi spuneă un medic dela o tabără de prizonieri ruși, că aceia n'au mai mult ca 5% analfabeți și că și acei puțini neștiutori de carte se instruează cu mare diligență și conștientiositate din partea inteligenților, cari sunt împreună cu ei în prinsoare. Ne e cunoscut tuturora, cum părintel Zavoral din Praga ne-a învățat limba numai ca să poată mângăia pe soldații români de prin spitalele de acolo și să poată instrua scris-cetitul pe analfabeții noștri de acolo. Cu mulți „pocăiți“ am avut de lucru, rar am găsit însă „pocăit“, care să nu fi învățat, să cetească cel puțin... Oare nu credem, că a sosit timpul să ne grăbim pașii pentru a ajunge în privința culturală pe Muscani cel puțin, pe cari îi socotiam mult și înapoia noastră? Nu înțelegem, că pilda părintelui Zavoral, căruia îi suntem foarte recunoscători, e o mare osândă asupra capului acelora, cari cred, că ridicarea culturală a poporului nu și-ar afla echivalentul chiar și în cele mai mari jertfe de timp și avere, ce s'ar aduce? Și oare un inteligent român: preot, învățător, bărbat, femeie, să aibă mai puțin interes pentru cei mici ai noștri, decât un simplu și modest „pocăit“ pentru un aderent al lui, fie acela de orice neam?

În privința morală încă avem durerea, să constatăm mari regrese, mai ales în decursul războiului, la care asistăm de ani de zile. În respectul acesta ne mărginim a reproduce în următoarele textual, o altă parte din rescriptul citat al Înaltpreasfințitului Mitropolit.

„Din multe părți se aud glasuri tânguitoare pentru viața tinerilor: că sunt neascultători, fără rușine, stăpâniți de patimi, decăzuți și cu totul străini de biserică. În ăst an chiar și în parlamentul țerii noastre s'a ridicat chestiunea aceasta. A vorbit despre acest mare rău național deputatul conte Paul Teleki, răspunzându-i dl ministru de justiție în 12 Martie a. c. Ministrul pe baza datelor statistice constată primejdia, atribuindu-o unui complex însemnat de cauze. Fenomenul acesta dureros îl socotește de un morb social..., care se lățește între altele și pentru motivul, că nimenia nu se ocupă cu tinerimea: „Végre — zice — hogy senki sem törődik velük, a ki megakadályozná ezen életmodjök folytatását“. Apoi, cine are datorință mai mare și mai sfântă ca preotul, să se ocupe și cu tineretul și, ca conducător, ca prietin și ca părinte, să-l împiedece și depărteze de pe povârniș, să-l vindece, dacă se bolnăvește?

„Dacă pruncii ieșiți din școală n'au parte de continue sfaturi și învățături și de cuvinte părintești de mângăere și încurajare, cari să le sfințească și întărească viața fragedă și, dacă nu se continuă edificarea pe temeiul pus în familie și în școala elementară, ușor devin nevoieși, piperniciți, degenerați sufletește. Din inimile lor se șterg convingerile religioase. Adoarme virtutea credinței. Se golesc bisericile. Scade rapid

spiritul de jertfă pentru binele public. Un astfel de rău, ușor de prevăzut, trebuie evitat, ca să nu ne bocim pe urma lui.

„Un tinăr... nu-i destul de stăpân pe sine, nu-i destul de energic, nu se cugetă și nu vede destul de limpede pentru a urmări drumul drept, ce i-s'a arătat de repețite ori. Din motivul acesta, preotul e dator să-l însoțească în drumurile ce le face între multe și grele ispite, asigurând în chipul acesta practica legilor morale sămănate în sufletul tinărului. Trebuie să ne gândim serios la viitor, atât la cel de pe pământ, cât și mai ales la cel din lumea cealaltă și să ne formăm creștini cu concepțiuni puternice catolice și cu viață conformă credinței lor. Un grădinar nu poate spera, să aibă cu timpul un pom frumos, sănătos și prețios, dacă ca tinăr altoi îl lasă neplivit, nesăpat, necurățit și neudat. Așa e și cu sufletele tinerilor!

„Înțelegem greutatea lucrului, ce-l cerem și pretindem dela fiecare preot. Cel devotat misiunii sale însă, cel cu alipire față de datoriile sale va avea și destulă putere pentru suportarea greutăților, știut fiind, că dragostea este cel dintâiu între cele mai însemnate motive de activitate. E necesar deci, ca fiecare preot districtual să se arunce în lucrul catehizării cu întreagă valoarea lui morală, să stea în continue legături cu părinții tinerilor, dela cari să se informeze despre purtarea și lucrările acestora, apoi să se năzuească a înființa biblioteci parohiale, cu cărți bune, cari vor avea puternică înfriurintă asupra acestora, fiind cărțile un mijloc însemnat de educație. — Frații preoți să binevoască a frământa cu sfaturile, cu îndemnările și cu învățătura sufletul tinerimii, făcându-l aluat bun, fiindcă tinerii, intrând în viață, vor fi ai acestora, cari s'au ocupat de ei...“

Până aici din cuvântul Arhiepiscopului!... De aici încolo să urmeze faptele noastre chiar ale tuturor, ca în fiecare comună bisericească să ne strângem fiii de pe stradă și să-i adunăm în jurul cărții, al altarului și în câmpul muncii, care nobilitează sufletele și oțelește trupurile.

Senior

*

O dorință. Suntem la începutul unui nou an de muncă școlară înțetită și grea. În curând se vor deschide — credem — și porțile seminarelor noastre teologice, către societățile de lectură ale cărora îndrept șirele puține de mai la vale. Ele n'au pretenția de-a croi directive nouă, ci doresc să fie un mic îndemn pentru înfăptuirea unei dorințe ce poate aduce mult folos viitoareii noastre generații de preoți. Astăzi când se insistă cu atâta bărbăție și dreptate pentru înfăptuirea reformelor îngăduite pe terenul vieții noastre bisericești, credem că și dorința noastră poate fi luată în seamă.

Citind raportul din urmă al societății de lectură „Inocențiu M. Clain“ a clericilor din Blaj și meditând asupra lui cu acel

realism care se câștigă numai în școala vieții, m'a atins neplăcut faptul, că numita societate și în anul ultim s'a ocupat cu preferință de chestiuni mai mult teoretice și chiar profane, lipsind aproape total chestiunile cari au mai strânsă atingere cu viața noastră de preoți în cura animarum. Adevărat, că față de trecut putem încreștă o anumită îmbunătățire și în privința aceasta, dar avem convingerea, că e prea puțin ce s'a făcut până acum.

Nu-i vorbă, chestiunile de ordin mai teoretic, mai științific, ori cele cari privesc trecutul nostru în orice privință sunt de importanță netăgăduită pentru un cleric, dar nu mai puțină însemnătate au pentru păstorii de mâne acele chestiuni, cari stau în strânsă legătură cu viața pastorală și a căror temeinică cunoștință sunt cel mai potrivit mijloc pentru delaturarea atâtor piedeci și inconveniente, de cari dăm în viața pastorală la tot pasul.

Putem dispune de teorie cu grămada și n'am făcut nimic, dacă nu o știm și întrebuițăm. De aceea țin să accentuez că pe cât este de lipsă cunoașterea adevărurilor credinței noastre, pe atâta se simte și lipsa cunoștinței legilor și dispozițiilor, impuse de mai marii zilei sau de organismul societății, cu cari avem atingere continuă. Trebuie să ne pricepem a da sfaturi în cele ce se țin de suflet, dar trebuie să fim gata a țineă piept și cu greutățile, ce ni-se îmbie în cele ce se țin de administrare. Nu neg, avem o mulțime de statute, ne stau la îndemână cărți întregi cu sfaturi părintești, cu dispoziții înțelepte și legi sancționate, dar e de lipsă să le studiam, respective să ni-le însușim și punem în practică așa dupăcum se cere. Și apoi să nu se uite că arhivele noastre de pe sate, ca să nu vorbesc de biblioteci, de multeori sunt mance, iar legile și dispozițiile au și părți mai încâlcite, cari se pot interpreta greșit, pe lângă toată bunăvoința. Nu strică deci, dacă din bună vreme ni-se dau unele directive și lămuriri. Preoții sunt și prezidenții senatelor parohiale, directorii școlilor, controlorii administrării averilor bisericești și școlare. Câte inconveniente neplăcute și păgubitoare nu s'ar putea încunjură și câtă muncă sisifică nu s'ar putea cruță, lucrându-se totdeauna în conglăsuire cu dispozițiile vigente!?

Ca cel mai potrivit mijloc pentru asta, socotesc tocmai întrunirile societăților de lectură ale clericilor. La acestea, pe lângă alumnii seminariali mai participă de obicei și supe-

riorii seminariale, ori cel puțin profesorul conducător al societății și astfel discuțiile ce s'ar încinge în jurul chestiunilor practice ar putea fi îndrumate cu multă pricepere. De aceea dorința mea tinde într'acolo, ca în ședințele, pline de mult idealism tineresc, ale acestor societăți să se discute, după oarecare sistem și în mai mare măsură ca până acum, chestiunile practice la ordinea zilei. Mă gândesc de pildă la legile școlare din 1907 și 1913, la datorințele și drepturile curatorilor și a senatelor școlare din parohii, la controla învățământului poporal, la procedura de urmat în administrarea bună a averilor bisericesti, la anumite tactice de urmat în combaterea și stirpirea vițiilor, și la alte multe asemenea. Fiind la acestea ședințe mai mulți, ar ști și ar spune mai multe, cu toții ar câștiga în manuirea acestor chestiuni anumită dexteritate și urmarea ar fi, că greutățile vieții pastorale s'ar ușura nespuse de mult pe urma acestei proceduri.

Aceasta ne e dorința, și dacă e să mai dorim ceva, este ca ea să se realizeze.

Ioan Isaicu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICĂ.

Două conferențe episcopești. Ordinațiunile ministrului Apponyi referitoare la școlile noastre de graniță și la preparandii au avut darul de-a întruni, chiar în două rânduri, pe arhierii noștri la conferență aici în Blaj. Obișnuiți cu atari întruniri cam numai în zile de mări primejdii pentru biserica noastră, conferențele episcopești din 22—3 August și din 8 Octomvrie sunt cea mai grăitoare dovadă, că vremile prin cari trecem sunt vremuri de-o importanță extraordinară pentru viitorul acestei biserici. Dunga de lumină ce ele o aruncă asupra rostului nizuințelor noastre și a piedecilor ce se pun în calea acestora, vor trezi poate din somnolență și pe puținii aceia, cari încă tot nu vreau să înțeleagă, că este timpul suprem să ne strângem rândurile, să organizăm toate energiile, de cari numai suntem capabili, pentru a garantă bisericii noastre un mai frumos viitor.

Prima conferență, ocupându-se de cunoscutele ordinațiuni apponyiane și de chestiunea autonomiei bisericii noastre, a luat privitor la ambele chestiuni o atitudine demnă și foarte

hotărâta. În privința autonomiei s'a cuprins de nou într'un memoriu părerea conferenței de a sta neclintit pe punctul de vedere fixat în memorandumul anterior, în sensul cărora biserica noastră nu poate fi încorporată în cadrele autonomiei apusene maghiare. De asemenea s'a protestat energic împotriva statificării neobișnuite și contrare procedurilor legale de până acum, a școlilor noastre confesionale dela confinia. Iar în chestia preparanșilor s'a cerut respectarea drepturilor garantate confesiunii ca susținătoare de școli, și o revenire a ministrului asupra opreliștei de a se deschide școlile noastre de dascăli și dascălițe.

Ministrul a revenit, dar fără a răspunde măcar reprezentăției înaintate de prima conferență, a impus preparanșilor noastre comisari stabili și un regulament jignitor din cale afară, care a provocat a doua conferență. Din aceasta, corul nostru episcopesc a cerut de nou respectarea drepturilor noastre garantate și revocarea dispozițiilor jignitoare dintre cari unele sunt și absurdități pedagogice. Pentru cazul că asta nu s'ar face, conferența a luat toate dispozițiile pentruca în această luptă pentru adevăr și dreptate să nu se oprească la calea jumătate.

Încreștând cu bucurie și cu fiesc respect aceste hotărâri demne ale arhierilor noștri, ținem să-i asigurăm că în lupta lor au la spate întreaga biserică pe care o conduc. Conștii de asta, ei vor ști desigur și în viitor să afle și să ne arete și nouă calea ce duce la mântuire.

Dumnezeu le ajute! (ar.)

*

† **Tit Bud.** Sub durata loviturilor grele, ce de 3 ani și 3 luni le aplică preadrechtul Judecător în toate părțile lumii, Româniilor din istoricul Maramurăș au pierdut pe cei mai de seamă conducători ai lor. În toamna anului 1914 a repausat ca refugiat în reședința episcopescă de Gherla *Dr. Ioan Mihályi*, un învățat care, pe urma scrutării trecutului, a muncit cu zel neobosit pentru viitorul glorios al bisericii și neamului nostru. Nu mult după aceea, în palatul mitropolitan din Blaj, a repausat tot ca refugiat *Dr. Petru Mihályi*, un economist erudit, iar în August 1917 s'a mutat la cele vecinice vicarul foraneu episcopesc din Sighetul Marmăției *Tit Bud*, un preot integru, zelos, învățat și cu caldă inimă pentru biserica românească, între ai cărei fruntași s'a remarcat cu vrednicie și adurmitul în un șir lung de ani.

Tit Bud a fost unul dintre puținii preoți din cura animarum, capabili de a însuși și pe alții nu numai cu o vieță exemplară și cu cuvântul, ci și cu scrisul, cu care s'a în-deletnicit până la bătrânețe. A scris mult și temeinic. Unele dintre scrieri îl arată ca pe un cercetător diligent al trecutului patriei sale mai restrânse, așa a scris: „Disertațiune despre Episcopii Maramurășului“, „Analele Asociațiunii“, „Istoria parohiei Sighet“ și „Date istorice despre protopopiatele șcl. române-din Maramurăș“. Alte scrieri cum sunt: „Tipicul“, „Indreptarul practic“ și „Catehezele“, ne prezintă pe repausatul vicar ca pe un bărbat cu un simț puternic pentru vieță, ca o minte disciplinată și ca o inimă bună pururea gata a face binele și a uniformiza și armoniza acțiunile preoțești. Pe lângă acestea 7 lucrări și pe lângă mulți articoli de ziar a mai publicat și un frumos mănunchiu de „Cuvântări funebrele“. Adurmitul a condus ca director „Convictul român“ din Sighet și în ca-litate de vice-prezident a stat în fruntea „Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramurăș“. Despre interesul social viu și despre sentimentele nobile creștinești ale răpo-satului grăește și fundațiunea de 40.000 cor., ce a lăsat-o pentru cei ce sufer, *pentru cei lipsiți*. Aceste toate sunt date și fapte limpede grăitoare despre spiritul de jertfă și despre nizuianțele curate ale unui păstor model, a cărui amintire se va păstră cu pietate deosebit în inimile recunoscătoare ale preoțimii și a poporului român din Marmația.

Fie-i memoria binecuvântată! (sr.)

*

O fundațiune de 100,000 coroane. În 23 Ianuarie a. c. a încetat să mai bată inima unui preot bun, care, ori unde a fost trimis, să-și împlinească misiunea, a dus cu sine iubirea caldă pentru biserica și neamul său, pentru cari s'a rugat, a muncit și a cruțat în tăcere. Numele acestui preot a fost rar în circulație. Înainte cu mai mulți ani s'a vorbit de el în legă-tură cu o episcopie văduvită. De atunci a tăcut cronica până acum, când grăesc despre el faptele mari, pentru cari numai poate fi nici înălțat, nici remunerat pe pământ. O fundațiune de 100,000 cor. lăsată în administrarea consistorului arhiepiscopesc din Blaj în favorul celor săraci și mai multe zeci de mii coroane lăsată pentru asigurarea școlii din locul său natal din Jucul lui Gh. Barlățiu, va perpetuă cu binecuvântare și re-cunoștință memoria unui protopop militar a unui mare filantrop, a fundatorului † *Dr. Teodor David*. (sr.)

Chestiuni catehetice în conferența episcopescă.

Afară de chestiunea autonomiei și de aceea a ordinațiilor apponyiane, conferența episcopescă din 22—3 August s'a ocupat și de chestiuni catehetice referitoare la cateheza dela școlile medii.

Încă în 1916 Ordinariatul arhidiecezan adoptase pentru învățământul religios dela școlile medii un *nou plan de studii*, pe care l-a trimis apoi spre aderare și Ordinariatelor sufragane. Acum planul s'a primit pentru întreaga provincia mitropolitană, hotărându-se ca încă cu începerea acestui an școlar să fie introdus în clasele I și V, rămânând ca în următorii trei ani școlari să se introducă apoi succesiv și în celelalte clase.

În strânsă legătură cu această dispoziție, conferența s'a ocupat și cu chestiunea *manualelor* de lipsă pentru noul plan introdus. Pentru compunerea acestora s'a încuviințat planul și împărțirea de muncă a unei grupări prealabile, constatătoare din *Dr. Nicolae Brînzeu* protopopul Comloșului-mare (Lugoj), *Dr. Alexandru Cziplé* prof. de religie în Năsăud (Gherla), *Ioan Georgescu* profesor de religie în Beiuș (Oradea-mare) și *Dr. Alexandru Rusu* profesor în Blaj (arhidieceză). Membrii acestei comisii, conferind mai des și supunând unei cenzurări împrumutate manuscrisele pentru manualele contemplate, vor găsi desigur calea pentru a satisface cât mai bine cerințelor moderne de cateheză în compunerea manualelor, ce vor servi apoi pentru întreaga provincia mitropolitană.

Astfel se va ajunge nu numai la unificarea planului de învățământ, ci în aceeași vreme și la manuale identice pentru toate școlile noastre medii. Cărțile ce se vor tipări se vor putea astfel desface neasămănat mai iute ca în trecut, având posibilitatea de-ale îmbunătăți, ținând mereu seamă de rezultatele ultime ale unei științe în plină dezvoltare. (ar.)

*

Țara lui Pap Janoš. Așa îi ziceau Ardealului mai de mult, pentru că acest nume se găsea la așa de mulți oameni din această țară. Numele, i-a fost bine fixat; se vede, că el va rămâne încă multă vreme, căci oamenilor noștri, cari nu au prea multe nume de familie, le place să pună aproape la toți copiii, mai ales la băieți, câteva nume, cari ocură mai des: Nicolae, Todor, Alexandru, Gligor, Gheorghe ș. a.; pe lângă pomenitul Ioan. Având mult lucru cu prizonierii de războiu, dau de dificultăți din pricina identității numelui. În-

trebând, de pildă, de un Popa Vasile, din regimentul ... de infanterie, am primit răspunsul, că sunt în ... patru ou același nume. Dela „Crucea Roșie“ se mai dă vârsta lui, ziua, în care a fost făcut prizonier, starea lui sanitară și locul internării. Din acestea nu te poți lumina îndeajuns, căci femeia, care își caută pe bărbat, după ce i-ai comunicat cele 4 nume, te roagă să întrebî de acest Popa Nicolae, cum îi chiamă părinții, nevasta și mai știi eu ce. Până când ai dat de bietul om, care nu a avut poate de un an și jumătate nici o comunicațiune cu scumpii lui de acasă, Dumnezeu știe, ce amar va fi fost de sufletul lui, și ce lipsuri a dus?

Erații preoți ar trebui să îndemne pe oameni a pune nume mai multe, nu tot pe aceleași, doar în ceaslov și în mineiu e o mare bogăție de nume. Ar fi aceasta și un lucru mai creștinesc, dându-se mai multor sfinți cinstea de a avea clienți, și ar fi și un semn de o cultură mai înaintată. (ib.).

*

Ștergerea jurământului antimodernist. Noul codice de legi al bisericii apusene are dispoziții noue și cu privire la profesiunea de credință pretinsă de canoe dela purtătorii celor mai multe oficii de caracter bisericesc. La profesiunea fixată de conciliul tridentin, în 1 Sept. 1910 papa Piu X prin motu proprio „Sacrorum antistitum“ a dispus, să se adaugă și așa numitul „jurământ antimodernist“, prin care se abjurau greșelile atât de primejdioase ale erezei moderniste. Cum însă dispozițiile acestui papă contra moderniştilor, din firea lucrului aveau în mare parte singur menirea de-a înfrână curentul modernist și de-a preintimpină primejdia ce din această parte amenință biserica, astăzi când primejdia pare a fi definitiv înlăturată, noul codice, a omis din profesiunea de credință părțile introduse prin numita dispoziție alui Piu X. Profesiunea cerută de noul codice este cea tridentină cu adausul decretului din 20 Ianuarie 1877 al s. congregații a conciliului.

În biserica noastră se folosește profesiunea de credință prescrisă pentru răsăriteni de papa Urban VIII, căreia după 1910 i-s'a adaus și jurământul antimodernist. Ștergându-se acesta din biserica apusana, unde a fost cuibul moderniştilor condamnați, cu siguranță se va șterge acest jurământ și la noi, unde modernismul eretic nicicând nu a găsit teren prielnic pentru a prinde rădăcini. (ar.)

*

Sistarea școlii noastre din Alba-Iulia (Lipoveni).

În pomelnicul școlilor noastre populare, cari au încetat de a mai fi focare de cultură românească, decisul din 1 Maiu c. al Ordinariatului nostru arhidiecezan a înscris și școala din Lipovenii Albei-Iulii. Sistarea școlii se face pe temeiul unui decis protocolar al senatului școlar localnic, în care se arată, că biserica noastră de acolo, lipsită de ajutorul bisericii surori din Maieri, nu poate plăti pe dascălul său conform legii din 1907 și 1913, iar cererea ajutorului de stat fû respinsă de ministru.

Avem prin urmare cu o școală mai puțin! Iar pe teritoriul orașului istoric al Bălgradului se mai prăbușește, cu știrea și învoirea noastră, încă o instituție dintre acelea cari au fost cândva podoaba acestui centru cultural românesc de mare importanță. De acum nu mai avem acolo nici o singură școală, din două.

Ce-i drept, circularul prin care se aduce la cunoștiința clerului sistarea acestei școli, vorbește numai de o sistare *interimă* a ei. Dar nu învie morții! Și mai ales nu învie morții la noi! Să nu ne amăgim! O singură școală dintre câte am îngropat în timpul din urmă, n'am fost harnici să o aducem din nou la viață. Pentru așa ceva se cere mai multă putere decât pentru a nu lăsa să moară o școală care trăiește.

Nu! școala noastră din Lipovenii-Bălgradului, nu e sistată numai interimar, ci *pentru totdeauna*. Și dacă la provocarea acestei grele pierderi avem și numai cea mai mică vină, azi păcatul e cu atât mai mare, cu cât atâtea alte focare de cultură românească se nimicesc pe la confinii prin vrerea altora. Măcar noi ar trebui să nu ne voim perirea, iar dacă nu o vrem, să ne pricepem a o preveni. (r.)

Cărți și reviste.

Păr. dr. Ion Lupaș publică în numărul din urmă al revistei »*Transilvania*» sub titlul »*Influența reformațiunii asupra bisericii românești din Ardeal în secl. XVI*» un articol, al cărui rost, pe lângă cea mai mare bunăvoință, nu-l înțelegem. După o lungă introducere, cu un citat al lui Luther, care putea rămânea fiindcă nu contribuie cu nimic la cunoașterea influenței reformațiunii asupra bisericii noastre, autorul se ocupă de încercările din secl. XVI ale Sașilor și Ungurilor ardeleni de-a ne converti la credința lor. Studiul dlui Lupaș nu aduce nimic nou nici ca

informație, nici ca concepție, și nu cuprinde întreg nici puținul, care se poate cunoaște din documentele publicate până acum. Tot ce spune dsa se știa de mult și mai bine. Publicarea lui nu aduce nici un folos nici științei noastre istorice și, surprinzătoarea-i superficialitate, nici reputației autorului.

Cu mult mai bună impresie face articolul domnului Silviu Dragomir »*Studii din istoria mai veche a Românilor de pe teritoriul diecezei arădane*« publicat în acelaș număr al »*Transilvaniei*«. Dl Dragomir culege cu multă răbdare datele privitoare la trecutul Românilor din comitatul Aradului și din vechiul comitat al Zărandului, începând cu timpurile cele mai vechi de când avem urme pozitive despre ei până în veacul al XVIII-lea. Articolul acesta, scris, cea mai mare parte, pe baza monografiei lui Márki »*Aradvármegye és Arad szab. kir. város története*« deși cuprinde ici-colo afirmații discutabile sau în unele locuri nu spune tot ce s'ar putea spune pe baza datelor cunoscute până acum, este totuși mai instructiv decât paginile superficiale ale dlui Lupaș.

Votbind despre voievozii români din Zărand dl Dragomir amintește — după Márki — între anii 1404—15 pe Bolea și fiul său Vasile, despre cari ne spune, că erau voievozi ai Băii-de-Criș (Transilvania p. 18). Bolea a fost voievod al Cristiorului — voyvoda de Krestor zice documentul din 1415, și zice și Márki — iar nu al Băii-de-Criș; satele sale însă, în număr de patru, înșirate în document cu numele, se aflau în districtul Crișului-alb (în districtu Albi Crișii).¹⁾ Vasile a fost voievod numai din 1415 înainte, când Bolea a fost destituit »*pro suis multiplicibus et saepissimis et notoriis infamiis... erga serenissimum dominum nostrum regem*« iar voivodatul a fost dat fiului său Vasile.²⁾ Dintre voievozii cu scaunul în Halmagiu dsa — ca și Márki — cunoaște numai pe Moga între anii 1448—51. Cunoaștem unul cu mult mai vechiu și anume pe »*Bybarch voivoda Olakorum de Holmad*« amintit într'un document din 30 Decembrie 1359³⁾. Moga e amintit mai întâiu în 1446 într'un act alui Ion Hunyadi⁴⁾. În 1445 se mai amintesc voievozii Stefan de Birtin, Ion de Fenyewpataka, Șerban și Ion de Ribicze⁵⁾.

La pagina următoare dl Dragomir zice, că comitatul Aradului formă marginea extremă a teritoriului locuit compact de Români. Afirmația aceasta mi-se pare cu desăvârșire contrară adevărului

¹⁾ Uj Magyar Muzeum 1854, II, 125—26, Hurmuzachi Documente XV. 1 p. 33.

²⁾ Uj Magyar Muzeum p. cit.

³⁾ Zimmermann—Werner—Müller, Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen II, p. 172 Nr. 758.

⁴⁾ Hurmuzachi, I, 2 p. 729—30.

⁵⁾ Ibidem I, p. 714—15 sau XV, 1 p. 33 Nr. 54.

istoric. Românii locuiau în mase mari compacte și în comitatul vecin al Severinului. Poate nicăieri nu erau Românii în evul mediu atât de puternici și atât de organizați și bine situați ca aci ¹⁾.

Expunerile dlui Dragomir privitoare la mănăstirea Hodoșului sunt și confuze și neexacte. Confuzia provine, cred, din împrejurarea, că dsa vrea să dovedească cu ori ce preț — dar fără documente istorice pozitive — o afirmație, împotriva căreia vorbesc toate documentele cunoscute până acum. Privitor la *vechea* mănăstire a Hodoșului avem următoarele trei date: într'un document alui Béla III din 1177 se amintește pământul bisericii din Hodoș, apoi la 1233 regele îi îngăduie 1000 bucăți de piatră de sare și, în sfârșit în 1293 se amintește »*terra*« Hodosmonostora ²⁾. Existența mănăstirii la 1177 nu e dovedită, atunci se pomeneste numai biserica, în 1293 mănăstirea nu mai există. În anul acesta e vorbă numai de *terra* numită Hodosmonostora, pe care regele o dăruiește lui Nagy Özömös și fraților săi Kusa și Dumitru. Dl Dragomir crede, că mănăstirea această a fost o mănăstire românească și că mănăstirea de azi n'ar fi decât vechea mănăstire a cărei existență e dovedită la 1233. Deși știm că cei puțin din veacul al XIV-lea înainte au locuit aci și Români — în 1326 se amintește un voevod Neagul »de Hudus« ³⁾, totuși afirmația neprijinită de nimic a dlui Dragomir e un anacronism. O mănăstire românească ortodoxă nu putea căpăta în 1233 dela regele Ungariei sare. Lucrul acesta este atât de evident pentru cine cunoaște șovinismul catolic exclusivist al autorităților maghiare încât e de prisos a mai stărui asupra lui. Dl Dragomir zice că în epoca mai veche a regilor arpadini neîncrederea față de biserica răsăriteană nu era așa mare ca să excludă întemeierea mănăstirilor ortodoxe. Se vede, că dsa când a scris șirele acestea nu și-a adus aminte de mulții legați papali trimiși în Ungaria pe timpul arpadinilor pentru a îndemna pe regii unguri la luptă împotriva schismaticilor, de jurămintele pe cari aceștia — regii — erau datori să le depună și să promită extirparea lor și mai ales nu s'a gândit la strașnica hotărâre a sinodului ținut în Buda la 1279. Dsa amintește mănăstirile de rital grecesc din scrisoarea dela 1204 a papei Inocențiu III. Călugării din aceste mănăstiri au fost de rital grecesc însă catolici, căci altfel, papa nu ar fi pus peste ele vizitator pe episcopul oradan și nu s'ar fi îngrijit de viața morală, care se desfășură între zidurile lor. Mănăstirea Hodoșului de azi nu poate fi vechea mănăstire pomenită la 1233 și din

¹⁾ Cfr. Pesty Frigyes, A szőrényvármegyei hajdani oláh kerületek. Budapest 1876.

²⁾ Karácsonyi János, Tünetetlen délmagyarországi monostorok. Temesvár 1905 p. 9—10.

³⁾ Károlyi család okmánytára I. p. 69. În anul acesta Hodoșul a fost dăruit de magistrul Nicolae episcopului din Oradea-mare.

motivul, că aceasta a dispărut, probabil în decursul invaziei tătarilor, și astfel la 1293 se amintește numai *terra* Hodosmonostora, ceea ce înseamnă că era teritor nelocuit, adică nu era villa ¹⁾).

La paginile 30 și urm. dl Dragomir vorbește despre vladica dela Lipova, Sava. Dacă informațiile comunicate de Pesty Frigyes ²⁾ sunt exacte atunci Sava a fost strănepotul celui Gh. Brancoviți care a primit dela Sigismund Báthory domeniile Șiria, Pancota șcl. Acesta a avut un fiu Avram, iar Avram pe Moise, tatăl episcopului. Sava e amintit cu prilejul unui proces dintre familia lui I. Lugossy și familia Székely. În actele procesului se spune că rezidența lui Sava era în Lipova între vecinii Simeon Csallay și Maria Ötvös și între strada Darabos și strada Orașului ³⁾. În 28 Iunie 1607 Sigismund Rákoczy îi dăruiește pentru meritele câștigate cu prilejul recâștigării orașului Lipova, moșiile Bruznic, Rodmanuța, Melitcoța și Subotel ⁴⁾. Dl Dragomir ne spune, după Márki, că Sava avea în 1606 o moară pe țărmul Murășului. Afirmatia cuprinde o mică greșală, pentru că Sava a primit moara aceasta dela Sigismund Rákoczy numai în 9 Noembrie 1607 ⁵⁾. Jurisdicția lui Sava s'a extins până departe în părțile Bihorului, cum se vede din diploma de dto 15 Ianuarie 1608 a principelui Sigismund Rákoczy, prin care dă preotului român Mihail din Voievodeni (Vajdafalva lângă Beiuș), care a părăsit ortodoxia trecând la calvinism, drepturi și privilegii egale cu acele ale preoților unguri. Prin aceeași diplomă principele îl scoate și de sub jurisdicția episcopului Sava, care poate fi numai Sava din Lipova ⁶⁾.

Cu toate greșelile indicate — cari, eventual, s'ar putea înmulți — studiul dlui Dragomir e totuși cum am spus-o mai sus instructiv și interesant. (Dr. Zenovie Păclișanu.)

Cărți intrate la redacție.

Dr. Margareta M. Hodoșiu, A román népköltészet Balázsfalva vidékén. Teză de doctorat. Blaj 1915.

Richard F. Clarke — Ioan Crișan, Patimile Domnului. Evanghelii, gândiri și învățături. Editura „Calea Vieții“. Arad 1917. Prețul 1 cor.

¹⁾ Privitor la mănăstirea Hodoșului cfr. și studiul lui Szentkláray, A szerb monostoregyházak történelmi emlékei Délmagyarországon. Budapest 1908 pp. 23—31.

²⁾ A szörényi bánság és Szörényvármegye története I. Budapest 1878 p. 352.

³⁾ »Unirea« din 1894 p. 306 (art. păr. Boroș).

⁴⁾ N. Dobrescu, Fragm. priv. la istoria bis. rom. Budapesta 1905, p. 15.

⁵⁾ Ibidem p. 16—17.

⁶⁾ Cipariu, Archiv pentru filologie și istorie p. 609—10.

Cărțile poporului scoase de redacția „Calea Vieții“:

1. Despre apostolii mincinoși (Nicolae Brinzeu).
2. Despre sf. Scriptură sau Biblie (Septimiu Popa).
3. — ?
4. Viers româneșc de pe pământ rusesc (Aurel Găina).
5. Viers de pe frontul italian (Pompei Bălan).
6. Degetul lui Dumnezeu (Septimiu Popa).
7. Viers de despărțire dela familie (Petru Cuntii).
8. Povestea dela moară și altele. (Lucian S. Pop).
9. Păcatul și pedeapsa lui (Ioan Belu).
10. Cântarea celor rămași acasă (Ioan Pop).
11. Visul căprarului Nicolae (Iulian Muntean).
12. La Sângeorz (Ioan Belu).
13. Învățăture despre sf. liturghie (George M. Pteanou).
14. Povești cu tâlc (Ioan Georgescu).
15. Sfânta Elena (P. Zamfir).

Vulcan—Comloșul-mare 1916—17. Prețul 12—20 bani (nr. 14 : 40 bani).

A. Melin, Plugul Domnului. Cuvinte pentru zilele de acum. (Cărțile războiului Nr. 1). Blaj 1917. Prețul 16 fil.

Manualul terțiarilor franciscani, (Bibl. poporală catolică Nr. 6). Hălăucești 1916. Prețul 50 bani.

Dr. Hadasega Gyula, Szentirási kánon és szövegtörténet tekintettel a keletiekre. Ungvár 1917. Prețul 6 cor.

Catehism catolic pentru clasele III—VI elementare. Ed. II. revăzută. Blaj 1917. Prețul 140 cor.

Dr. Alexandru Rusu, Catehism catolic pentru clasele inferioare ale școlilor medii și pentru școlile civile. Blaj 1917. Prețul 2— cor.

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

»Unirea« Blaj. După ce nici pe urma provocării la legea de presă nu ați avut amabilitatea de a face loc în coloanele DVoastre răspunsului meu referitor la cele scrise de DV. despre mine și această revistă în nr. 49 al »Unirii«, am făcut pașii necesari pentru a-mi se face dreptate pe altă cale. Lucrul nu este încă terminat și de aceea amân pe alt număr revenirea mea asupra acestui incident unic în analele mai nouă ale ziaristicii române. La revedere! *Dr. Alexandru Rusu.*

B. Dârja. 1. Revista din anul I. n'o mai avem completă. — 2. Asociația preoților adoratori e de tot plâpândă în câmpul bisericii noastre gr.-cat. Ne temem, să nu se usuce în un timp, când avem mai mare nevoie de a ști conversa cu Domnul în sf. Euharistie, care ar trebui să fie centrul tuturor preocupărilor și lucrărilor preotului. În anul acesta încă s'au distribuit libele pentru însemnarea orelor de adorațiune. E în interesul nostru bine priceput, să stăm de vorbă cât mai des și mai cucernic cu Hristos și să câștigăm cât mai mulți membrii zeloși și statornici în drumul drept. Libelele, tot la 2 luni, să se trimită părintelui ieromonah Augustin A. Pop dela Prislop.

S. Orade. Ce să faci? Atâtea păreri, câți oameni. Unii cred, că în seminarii prea mult se îndreaptă privirile spre ceruri, alții, că prea mare importanță se dă celor lumești. Poate că chiar părerile acestea contrare dovedesc, că în seminariile noastre se păstrează ecvilibrul între cele două direcții.

Dr. P. Oradea-mare. Nici când nu am fi crezut, că aluzia făcută la »evoluția dogmelor« din numărul nostru 13 crt. p. 390 va putea fi interpretată în sensul unei evoluții eterogene, darviniste. Cuvintele *smăcar* una că acera a dogmelor! eschid de dreptul pentru oricine acest înțeles. De aceea Vă rugăm să liniștiți pe ceice totuși ar continua să aibă și pe mai departe nedumeriri în acest punct față de ortodoxia credințelor noastre, spunându-le că teologul catolic de azi poate și chiar trebuie să fie prieten al evoluției, chiar și pe teren dogmatic, fără a fi darvinist. Alta este anume evoluția omogenă și alta cea eterogenă și totuși ambele sunt evoluții.

P. Budapesta. Dacă »Un preot« nu știe face un contract, deși a învățat în clasa IV-a gimn. din stilistică, iar în teologie la dreptul bisericesc și la morală, — îl privește. Credem însă, că are prea mare curaj când aruncă asupra unei tagme întregi neștiința, cu care, se pare, se laudă publice, numai pentru ca să poată arunca gunoii în cuibul în care a crescut, în seminar. Astfel de ignoranță crasă ori afectată, chiar dacă ar fi în capul cuiva, nu se remarcă prin ziare bisericești-politice, ci se delatăză prin simpla procurare a unei blâcheté tipărită de contract ori obligațiune, pe care o poate umplea și un țărân isteț, cu școala elementară, cu atât mai ușor un preot cu școala elementară, cu gimnaziu și cu teologie. — De altcum, să nu se uite: sînt și astfel de contracte, pe cari de regulă le știu redacta numai advocații.

C. Feiurd. Reuniunea antialcoolică, ce voți a o înființa, poate intra în cadrul reuniunii mariane, ca o secție, a cărei membrii să aibă și îndatoririle, ce se pot lua din formularul de statute aflătoare în »Alcoohismul« de Dr. Marcu și Șt. Kojianu. De aici se pot alcătui, după împrejurări, statute și pentru o societate independentă.

D. Somostelnic. Intre datorințele membrilor reuniunii de bărbați, ce voți a înființa, e de dorit să înșirați și următoarele: 1. abținerea totală dela injurături; 2. încunjurarea cărciumelor și cumpătul strict în uzul beuturilor spirituoase; 3. învățatul scris-cetivului de către analfabeți și procurarea unei foi populare și 4. cultivarea pomilor. Incolo, înțatîs înțatîndîs, pot să Vă servească de cinoxură statutele reuniunii mariane de femei.

B. Săplac. Cu conspectul pesteri Szamsudvarhely de dtul 13 Martie 1916 ni-se trimise suma de K. 50'70, anume K. 10'35 dela Sf. Voastră, iar K. 40'35 dela păr. protopop G. Ch. De vreme ce noi știăm, că am cerut că abonament dela Sf. V. K. 40, iar dela păr. protopop G. Ch. K. 10 plus spesele efective cu trassa postală, cu datul 17 Martie 1916 V'am rugat pe amândoi să binevoiați a ne clarifica: am greșit noi, cerându-Vă mai puțin, respectiv mai mult, ori a greșit posta. Presupunem, că scrisorile noastre s'au pierdut, fiindcă până acum n'am primit nici un răspuns. — Sf. V. ne-ati plătit ca abonament, după cărțile noastre, în 1 Dec. 1911 K. 10, în 16 Martie 1916 K. 10'35, iar în 13 Aug. 1917 K. 40.

R. Körös, P. Brașov și P. Szamosköpö. Prețul abonamentelor, ce ne-ati trimis în Septembrie s. e., Vi l-am contat în abonamentul anului 1918, fiind achitați pe trecut și prezent.

T. Borlești, G. Krasznavéredes și R. Corova. Prețul abonamentului SS. VV. e achitat până în 31 Dec. 1917.

F. Felsővalkó. De prezintă aveți domiciliul în Felsővalkó ori în Haraklány?

G. Cerăgea. Ne mai datoriți cor. 2'50. Nrul 13 Vi l-am trimis a douaoră.

M. Gavoșdia. Numerii reclamați Vi l-am trimis în 2 rânduri.

M. Lugoj. Pentru anul 1918 aveți la noi un saké de cor. 5.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.